

DOXOGRAFIE K HÉRAKLEITOVÍ

Obsahuje český překlad a originální text všech zlomků,
které edice Diels-Kranz značí jako „nepřímé“ - A - včetně jejich verzí

Hérakleitův život a názory

A 1 Díogenés Laertios, Vitae philosophorum IX, 1 - 17

Rozsáhlý referát Díogena Laertia (viz kap. Hérakleitos - osoba, život dílo). V něm je také pramen zlomků B 40, B 41, B 42, B 43, B 44, B 45, B 46, B 121 v jejich kontextu zachování a také paralela zlomku B 90. Dále zde jsou verze, parafráze nebo analogie zlomků B 3 (dvakrát), B 8, B 31, B 50, B 51, B 60, B 67, B 80, B 90, B 91, B 99, B 100, B 101, B 126b, B 137 nebo jejich částí.

(S použitím překladu Antonína Koláře - ed. Dušan Machovec, Pelhřimov 1995 - z řeckého originálu ed. R.D. Hicks; upraveno s ohledem na řecký text edice Diogenis Laertii vitae philosophorum, ed. H.S. Long; Oxford, Clarendon Press 1964.)

(A 1, 1)

HÉRAKLEITOS

Hérakleitos z Efesu byl syn Blosónův - nebo podle některých Hérakontův. Mužného věku dosáhl v 69. olympiádě (504 až 501 př.n.l.). Byl velmi povýšený jako málokdo a přezíravý, jak je zřejmé i z jeho spisu, v němž praví (B 40): „Mnohoučenost nenaučí mít rozum, vždyť by byla naučila Hésioda i Pýthagora a dále Xenofana a Hekataia.“ Neboť (B 41): „To moudré je jedno, vědět, že důmysl (††) řídí všechno skrze vše.“ A o Homérovi tvrdil, že si (B 42) „zaslouží být vyhozen ze závodů a ztlučen a stejně tak i Archilochos.“

Ἡράκλειτος Βλόσωνος ἢ, ὡς τινες, Ἡράκωντος Ἐφέσιος. οὗτος ἤκμαζε μὲν κατὰ τὴν ἐνάτην καὶ ἐξηκοστὴν Ὀλυμπιάδα. μεγάλῳφρων δὲ γέγονε παρ' ὄντιναοῦν καὶ ὑπερόπτης, ὡς καὶ ἐκ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ δηλῶν ἐν ᾧ φησι (B 40),

„πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει· Ἡσίοδον γὰρ ἂν ἐδίδαξε καὶ Πυθαγόρην, αὐτίς τε Ξενοφάνεά τε καὶ Ἑκαταῖον.“ εἶναι γὰρ (B 41)

„ἐν τῷ σοφόν, ἐπίστασθαι γνώμην, ὅτε ἑκυβέρνησε πάντα διὰ πάντων.“ τὸν τε Ὅμηρον ἔφασκεν (B

42) ἄξιον ἐκ τῶν ἀγώνων ἐκβάλλεσθαι καὶ ῥαπίζεσθαι, καὶ Ἀρχίλοχον ὁμοίως.

(A 1, 2)

Říkal také, že (B 43) „zrupnost je třeba hasit spíše než požár,“ a že (B 44) „je třeba, aby lid bojoval o zákon, který se rodí, jako o hradbu.“ A těmito slovy obviňuje Efesany, protože vyhnali jeho druha Hermodóra (B 121): „Efesané si zaslouží, aby všichni dospěli byli usmrceni a zanechali město nedospělým, neboť vyhnali Hermodóra, muže z nich nejprospěšnějšího, se slovy: 'Nikdo ať není nejprospěšnější z nás, a pokud někdo takový je, ať je jinde a u jiných.'“ Když pak ho žádali, aby jim dal zákony, odmítl to, protože obec již byla opanována špatnou ústavou.

Ἔλεγε (B 43) δὲ καὶ „ὑβριν χρηὴ σβεννύναι μᾶλλον ἢ πυρκαϊήν“, καὶ (B 44) „μάχεσθαι χρηὴ τὸν δῆμον ὑπὲρ τοῦ νόμου [ὑπὲρ τοῦ γινομένου] ὅκως ὑπὲρ τείχεος.“ καθάπτεται

δὲ καὶ τῶν Ἐφεσίων ἐπὶ τῷ τὸν ἑταῖρον ἐκβαλεῖν Ἑρμόδωρον ἐν οἷς φησιν (B 121), „ἄξιον Ἐφεσίοις ἠβηδὸν ἀπάγξασθαι πᾶσι καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἑρμόδωρον <ἀνδρα> ἐωυτῶν ὀνήιστον ἐξεβάλον λέγοντες, Ἡμέων μὴδὲ εἰς ὀνήιστος ἔστω· εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλη τε καὶ μετ' ἄλλων.“ ἀξιούμενος δὲ καὶ νόμους θεῖναι πρὸς αὐτῶν ὑπερεΐδε διὰ τὸ ἤδη κεκρατῆσθαι τῇ πονηρῇ πολιτείᾳ τὴν πόλιν.

(A 1, 3)

Uchýlil se do svatyně Artemidiny a hrál s dětmi kostky; když ho pak Efesané obstoupili, vzkřikl na ně: „Co se divíte, ničemové? Což není lepší dělat toto, než s vámi spravovat obec?“

Nakonec se vystěhoval, zprotiviv si lidi, a žil osaměle v horách, živě se travou a bylinami. Když ovšem z toho dostal vodnatelnost, vrátil se do města a záhadně vyzvídal na lékařích, mohl-li by udělat ze záplavy sucho. Protože ho nechápali, zahrabal se ve stáji do kravského hnoje, doufaje, že se teplem hnoje voda z něho vypaří. Když však ani takto ničeho nedosáhl, skončil ve věku 60 let.

ἀναχωρήσας δ' εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ τῶν παίδων ἡστραγάλιζε· περιστάντων δ' αὐτὸν τῶν Ἐφεσίων, „τί, ὦ κάκιστοι, θαυμάζετε;“

εἶπεν· „ἢ οὐ κρεῖττον τοῦτο ποιεῖν ἢ μεθ' ὑμῶν πολιτεύεσθαι;“

Každé télo mīsanthropēsas kai ekpatēsas ἐν τοῖς ὄρεσι διητᾶτο, πῶας σιτούμενος καὶ βοτάνας. καὶ μέντοι καὶ διὰ τοῦτο περιτραπεῖς εἰς ὕδρον κατῆλθεν εἰς ἄστὺ καὶ τῶν ἰατρῶν αἰνιγματωδῶς ἐπυνθάνετο εἰ δύναιντο ἐξ ἐπομβρίας ἀύχμῶν ποιῆσαι· τῶν δὲ μὴ συνιέντων, αὐτὸν εἰς βούστασιν κατορύξας τῇ τῶν βολίτων ἀλέᾳ ἤλπισεν ἐξατμίσθησθαι. οὐδὲν δ' ἀνύων οὐδ' οὕτως, ἐτελεύτα βιούς ἐτη ἐξήκοντα.

(A 1, 4)

Náš epigram na něho zní takto:

„Často mi bylo divné, jak mohl Hérakleitos,
přetřpěv život tak těžký, mít tak nešťastnou smrt.
Neboť když zhoubná nemoc mu vodou zdolala tělo,
v očích mu zhasivši světlo, přinesla neblahou tmu.“

Hermippos však tvrdí, že se ptal lékařů, může-li mu někdo z nich tlakem na vnitřnosti vyčerpat vodu. A když řekli, že ne, položil se na výsluní a poručil chlapcům, aby ho přikryli hnojem. Takto prý druhého dne skončil a byl pohřben na agoře. Neanthés z Kyziku však tvrdí, že když se nemohl vyprostit z hnoje, zůstal ležet; a byv pro tuto změnu nepoznán, stal se potravou psů.

Καὶ ἔστιν εἰς αὐτὸν ἡμῶν οὕτως ἔχον·
πολλάκις Ἡράκλειτον ἐθαύμασα, πῶς ποτε τὸ ζῆν
ᾧδε διαντλήσας δύσμορος εἶτ' ἔθανεν·
σῶμα γὰρ ἀρδεύσασα κακῆ νόσος ὕδατι φέγγος
ἔσβεσεν ἐν βλεφάροις καὶ σκότον ἠγάγετο.

Ἑρμιππος δὲ φησι λέγειν αὐτὸν τοῖς ἰατροῖς εἰ τις δύναται ἔντερα κεινώσας ὑγρὸν ἐξεραῖσαι· ἀπειπόντων δὲ, θεῖναι αὐτὸν εἰς τὸν ἥλιον καὶ κελεύειν τοὺς παῖδας βολίτοις καταπλάττειν· οὕτω δὲ κατατεινόμενον δευτεραῖον τελευτῆσαι καὶ θαφθῆναι ἐν τῇ ἀγορῇ. Νεάνθης δ' ὁ Κυζικηνός φησι μὴ δυνηθέντα αὐτὸν ἀποσπάσαι τὰ βόλιτα μείναι καὶ διὰ τὴν μεταβολὴν ἀγνοηθέντα κυνόβρωτον γενέσθαι.

(A 1, 5)

Již od dětství vzbuzoval podiv; už jako mladík říkal, že nic neví, ale když dospěl, tvrdil, že všechno poznal. Nebyl žákem nikoho, nýbrž prohlašoval, že se vyptával sám sebe (viz B 101) a naučil se všemu sám od sebe. Sótion však tvrdí, že podle zpráv některých byl posluchačem

Xenofanovým a že Aristón uvádí ve spise O Hekataiovi, že byl vyléčen i z vodnatelnosti a zemřel na jinou nemoc. Toto pak tvrdí taky Hippobotos.

Kniha, jež se mu připisuje, se podle souvislosti nazývá O přirozenosti, dělí se však na tři části, totiž o veškerenstvu, politickou a theologickou.

Γέγονε δὲ θαυμάσιος ἐκ παίδων, ὅτε καὶ νέος ὢν ἔφασκε μηδὲν εἰδέναι, τέλειος μὲν τοι γενόμενος πάντα ἐγνωκέναι· ἤκουσέ τ' οὐδενός, ἀλλ' αὐτὸν ἔφη διζήσασθαι καὶ μαθεῖν πάντα παρ' ἑαυτοῦ. Σωτίων δὲ φησιν εἰρηκέναι τινὰς Ξενοφάνους αὐτὸν ἀκηκοέναι· λέγειν τε Ἀρίστωνά ἐν τῷ Περὶ Ἡρακλείτου καὶ τὸν ὕδρον αὐτὸν θεραπευθῆναι, ἀποθανεῖν δ' ἄλλη νόσῳ. τοῦτο δὲ καὶ Ἰππόβοτος φησι.

Τὸ δὲ φερόμενον αὐτοῦ βιβλίον ἐστὶ μὲν ἀπὸ τοῦ συνέχοντος Περὶ φύσεως, διήρηται δ' εἰς τρεῖς λόγους, εἷς τε τὸν περὶ τοῦ παντός καὶ πολιτικὸν καὶ θεολογικόν.

(A 1, 6)

Věnoval ji jako dar do svatyně Artemidiny. Někteří tvrdí, že ji napsal úmyslně nejasně, aby ji mohli číst <jenom> povolání a ne kdekdo z obyčejných lidí, aby se nedala snadno tupit.

Popisuje ho i Tímón těmito slovy:

„Mezi nimi pak zdvihl se křikloun Hérakleitos, davu jenž spílá a v hádankách mluví.“ (Viz II. I, 247-248.)

Theofrastos přičítá jeho trudnomyslnosti, že některé části díla jsou jen zpola dokončené a na různých místech jsou napsány pokaždé jinak. Antisthenés uvádí v Nástupnictvích jako známku jeho velkomyslnosti, že postoupil hodnost krále svému bratrovi. Jeho spis měl takovou slávu, že díky němu vznikli i jeho stoupenci, kterým se říkalo hérakleitovci.

ἀνέθηκε δ' αὐτὸ εἰς τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερόν, ὡς μὲν τινες, ἐπιτηδεύσας ἀσαφέστερον γράψαι, ὅπως οἱ δυνάμενοι <μόνοι> προσίοιεν αὐτῷ καὶ μὴ ἐκ τοῦ δημῶδους εὐκαταφρόνητον ἦ. τοῦτον δὲ καὶ ὁ Τίμων ὑπογράφει λέγων, τοῖς δ' ἐνὶ κοκκυστής, ὀχλολοῖδορος Ἡράκλειτος, αἰνικτῆς ἀνόρουσε.

Θεόφραστος δὲ φησιν ὑπὸ μελαγχολίας τὰ μὲν ἡμιτελῆ, τὰ δ' ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα γράψαι. σημεῖον δ' αὐτοῦ τῆς μεγαλοφροσύνης Ἀντισθένης φησὶν ἐν Διαδοχαῖς· ἐκχωρήσαι γὰρ τὰδελεφῶ τῆς βασιλείας. τοσαύτην δὲ δόξαν ἔσχε τὸ σύγγραμμα ὡς καὶ αἰρετιστὰς ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι τοὺς κληθέντας Ἡρακλειτεῖους.

(A 1, 7)

Celkově si všímal těchto věcí: Všechno sestává z ohně a do něj se zase navrácí (viz B 31, B 90); vše se děje podle osudového určení (viz B 137) a jsoucí věci se sladují protichůdnými pohyby (viz B 51) a že všechno je plné duší a daimonů. Vyslovil se též o tom, jak v kosmu všechno souvisí; že Slunce je tak velké, jak se jeví (viz B 3). Uvádí se také jeho výrok (B 45): „Ani ten, kdo prochází všechny cesty, nemůže svým krokem najít hranice duše, tak hluboké má určení.“ Říkal, že (B 46) „mínění je posvátná choroba, a zrak že klame“. Ve svém spise se občas vyjadřuje jasně a srozumitelně, takže i největší omezenec jej může snadno pochopit a povznést svou duši; stručnost a pádnost výkladu je totiž neporovnatelná.

Ἐδόκει δ' αὐτῷ καθολικῶς μὲν τάδε· ἐκ πυρὸς τὰ πάντα συνεστάναι καὶ εἰς τοῦτο ἀναλύεσθαι (cfr. B 31, B 90)· πάντα δὲ γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην (cfr. B 137) καὶ διὰ τῆς ἐναντιοδρομίας ἡρμόσθαι τὰ ὄντα (cfr. B 51)· καὶ πάντα ψυχῶν εἶναι καὶ δαιμόνων πλήρη. εἴρηκε δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν κόσμῳ συνισταμένων πάντων παθῶν, ὅτι (cfr. B 3) τε ὁ ἥλιός ἐστι τὸ μέγεθος οἷος φαίνεται. λέγεται δὲ καὶ (B 45) „ψυχῆς

πείρατα ἰὼν οὐκ ἂν ἐξεύροιο, πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν· οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει.“ τήν τ' οἴησιν ἱερὰν νόσον ἔλεγε (B 46) καὶ τὴν ὄρασιν ψεύδεσθαι. λαμπρῶς τε ἐνίοτε ἐν τῷ συγγράμματι καὶ σαφῶς ἐκβάλλει, ὥστε καὶ τὸν νωθέστατον ῥαδίως γνῶναι καὶ διάγραμμα ψυχῆς λαβεῖν· ἢ τε βραχυτέρας καὶ τὸ βάρος τῆς ἑρμηνείας ἀσύγκριτον.

(A 1, 8)

V jednotlivostech má pak takovéto názory: Oheň je prvkem a (B 90) „směnou ohně je všechno“; děje se to jeho zřed'ováním a zhušť'ováním, nepodává však o tom jasného výkladu. Všechno vzniká podle protikladnosti (viz B 8) a celek je v ustavičném toku jako řeka (viz B 91). Všechno je vymezeno a je jeden svět; rodí se z ohně a opět se spaluje v jistých cyklech střídavě po veškerý věk; děje se to podle osudového určení. Z protikladů se pak ten, jenž vede ke vzniku, nazývá zápasem a svárem (viz B 80); zatímco ten, který vede ke všeobecnému vzplanutí, se nazývá souhlasem (viz B 50) a mírem (viz B 67); proměna se nazývá cestou nahoru dolů (viz B 60), podle níž vzniká svět.

Καὶ τὰ ἐπὶ μέρους δὲ αὐτῷ ὧδε ἔχει τῶν δογμάτων· πῦρ εἶναι στοιχεῖον καὶ (B 90) „πυρὸς ἀμοιβὴν τὰ πάντα“, ἀραιώσῃ καὶ πυκνώσῃ γινόμενα. σαφῶς δ' οὐδὲν ἐκτίθεται. γίνεσθαι τε πάντα κατ' ἐναντιότητα (cfr. B 8) καὶ ρεῖν τὰ ὅλα ποταμοῦ δίκην (cfr. B 91), πεπεράνθαι τε τὸ πᾶν καὶ ἓνα εἶναι κόσμον· γεννᾶσθαι τε αὐτὸν ἐκ πυρὸς καὶ πάλιν ἐκπυροῦσθαι κατὰ τινὰς περιόδους ἐναλλάξ τὸν σύμπαντα αἰῶνα· τοῦτο δὲ γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην. τῶν δὲ ἐναντίων τὸ μὲν ἐπὶ τὴν γένεσιν ἄγον καλεῖσθαι πόλεμον καὶ ἔριν (cfr. B 80), τὸ δ' ἐπὶ τὴν ἐκπύρωσιν ὁμολογίαν (cfr. B 50) καὶ εἰρήνην (cfr. B 67), καὶ τὴν μεταβολὴν ὁδὸν ἄνω κάτω (cfr. B 60), τὸν τε κόσμον γίνεσθαι κατ' αὐτήν.

(A 1, 9)

Neboť zhuštěný oheň se zvlhčuje, když se sráží, a tak vzniká voda; zhuštěná voda pak se proměňuje v zemi, toto je cesta dolů. Země se opět roztéká, vzniká z ní voda a z ní pak zbývající živly. Převádí totiž skoro všechno na výpary z moře - a toto je cesta nahoru. Výpary vznikají ze země a z moře; jedny jsou jasné a čisté, druhé temné. Oheň nabývá moci jasnými výpary, vlhkost těmi druhými. Jaké je to obklopující (obloha?), to nevysvětluje; jsou prý v tom však duté nádoby, obrácené dutinou k nám. V nich se shromažďují jasné výpary, tvoří plameny, a to jsou hvězdy.

Πυκνούμενον γὰρ τὸ πῦρ ἐξυγραίνεσθαι συνιστάμενόν τε γίνεσθαι ὕδωρ, πηγνύμενον δὲ τὸ ὕδωρ εἰς γῆν τρέπεσθαι· καὶ ταύτην ὁδὸν ἐπὶ τὸ κάτω εἶναι. πάλιν τε αὖ τὴν γῆν χεισθαι, ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ γίνεσθαι, ἐκ δὲ τούτου τὰ λοιπά, σχεδὸν πάντα ἐπὶ τὴν ἀναθυμιάσιν ἀνάγων τὴν ἀπὸ τῆς θαλάττης· αὕτη δὲ ἐστὶν ἢ ἐπὶ τὸ ἄνω ὁδός. γίνεσθαι δ' ἀναθυμιάσεις ἀπὸ τε γῆς καὶ θαλάττης, ἃς μὲν λαμπράς καὶ καθαρὰς, ἃς δὲ σκοτεινὰς. ἀΰξεσθαι δὲ τὸ μὲν πῦρ ὑπὸ τῶν λαμπρῶν, τὸ δὲ ὑγρὸν ὑπὸ τῶν ἐτέρων. τὸ δὲ περιέχον ὁποῖόν ἐστιν οὐ δηλοῖ· εἶναι μέντοι ἐν αὐτῷ σκάφας ἐπεστραμμένας κατὰ κοῖλον πρὸς ἡμᾶς, ἐν αἷς ἀθροιζόμενας τὰς λαμπράς ἀναθυμιάσεις ἀποτελεῖν φλόγας, ἃς εἶναι τὰ ἄστρα.

(A 1, 10)

Nejjasnější a nejteplejší je plamen Slunce; ostatní hvězdy jsou totiž více vzdáleny od Země, a proto méně září (viz B 99) a hřejí; zatímco Luna, která je bližší Zemi, se nenese čistým prostorem. Slunce se ovšem pohybuje v místě průzračném a nesmíšeném, jeho vzdálenost od nás je uměřená, proto více hřeje a také svítí. Zatmění Slunce i Luny nastávají pootočením oněch dutých nádob vzhůru. Měsíční proměna podob Luny se děje otáčením v ní co do

malosti nádoby. Den a noc, měsíce, roční doby (viz B 100) a roky, také deště a větry a vše, co je tomu podobné, vzniká podle rozdílných výparů.

λαμπροτάτην δὲ εἶναι τὴν τοῦ ἡλίου φλόγα καὶ θερμοτάτην. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἄστρα πλείον ἀπέχειν ἀπὸ γῆς καὶ διὰ τοῦτο ἦττον λάμπειν (cfr. B 99) καὶ θάλπειν, τὴν δὲ σελήνην προσγειωτέραν οὔσαν μὴ διὰ τοῦ καθαροῦ φέρεσθαι τὸ ὅπου. τὸν μέντοι ἥλιον ἐν διαυγεῖ καὶ ἀμιγεῖ κινεῖσθαι καὶ σύμμετρον ἀφ' ἡμῶν ἔχειν διάστημα· τοιγάρτοι μᾶλλον θερμαίνειν τε καὶ φωτίζειν. ἐκλείπειν τε ἥλιον καὶ σελήνην, ἄνω στρεφομένων τῶν σκαφῶν· τοὺς τε κατὰ μῆνα τῆς σελήνης σχηματισμοὺς γίνεσθαι στρεφομένης ἐν αὐτῇ κατὰ μικρὸν τῆς σκάφης. ἡμέραν τε καὶ νύκτα γίνεσθαι καὶ μῆνας καὶ ὥρας (cfr. B 100) ἑτέριους καὶ ἐνιαυτοὺς ἕτεροὺς τε καὶ πνεύματα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια κατὰ τὰς διαφοροὺς ἀναθυμιάσεις.

(A 1, 11)

Neboť když jasný výpar vzplane v dutině (tak Reiske; rkp: v kruhu) Slunce, působí den, zatímco když nabude převahy opačný <výpar>, způsobuje noc. A vzrůst tepla z jasného výparu dělá léto, zatímco převaha vlhkosti z výparu temného způsobuje zimu (viz B 126b).

V souvislosti s tím pak vykládá i původ všeho ostatního. O Zemi však nic neprohlašuje, jaká je a co je, ale neříká nic ani o těch dutých nádobách. To byly tedy jeho názory.

Pokud jde o Sókrata a jeho výrok, když se obeznámil s Hérakleitovým spisem, který mu podle Aristonovy zprávy přinesl Eurípidés, to jsme pověděli ve stati o Sókratovi (viz A 4 /3).

τὴν μὲν γὰρ λαμπρὰν ἀναθυμιάσιν φλογωθεῖσαν ἐν τῷ κοίλῳ (Reiske; rkp: κύκλῳ) τοῦ ἡλίου ἡμέραν ποιεῖν, τὴν δὲ ἐναντίαν ἐπικρατήσασαν νύκτα ἀποτελεῖν· καὶ ἐκ μὲν τοῦ λαμπροῦ τὸ θερμὸν ἀυξόμενον θέρος ποιεῖν, ἐκ δὲ τοῦ σκοτεινοῦ τὸ ὑγρὸν πλεονάζον χειμῶνα ἀπεργάζεσθαι (cfr. B 126b). ἀκολούθως δὲ τούτοις καὶ περὶ τῶν ἄλλων αἰτιολογεῖ. περὶ δὲ τῆς γῆς οὐδὲν ἀποφαίνεται ποία τίς ἐστίν, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν σκαφῶν. καὶ ταῦτα μὲν ἦν αὐτῷ τὰ δοκοῦντα.

Τὰ δὲ περὶ Σωκράτους καὶ ὅσα ἐντυχὼν τῷ συγγράμματι εἶποι, κομίσαντος Εὐριπίδου καθά φησιν Ἀρίστων, ἐν τῷ περὶ Σωκράτους εἰρήκαμεν (DL II, 5, 22).

(A 1, 12)

Gramatik Seleukos však tvrdí, že jakýsi Krotón vypravuje ve svém Potápěči, že první tu knihu přinesl do Hellady jakýsi Kratés, který také řekl, že kdo se v ní nechce utopit, ten že potřebuje nějakého dělského potápěče. Jedni ji uvádějí pod nadpisem Músy (viz Platón, Sofisté 242e, druzí O přirozenosti; Diodotos pak:

„Přesné kormidlo, pro cestu životem,“

jiní Ukazatel povah, Jeden svět obratu všeho pospolu.

Když se ho ptali, proč mlčí, odpověděl prý: „Abyste vy mohli tlachat.“

I Dáreios zatoužil po jeho společnosti a napsal mu tento list:

Σέλευκος μέντοι φησὶν ὁ γραμματικὸς Κρότωνά τινα ἱστορεῖν ἐν τῷ Κατακολυμβητῇ Κράτητά τινα πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα κομίσει τὸ βιβλίον· ὃν καὶ εἰπεῖν Δηλίου τινὸς δεῖσθαι κολυμβητοῦ, ὃς οὐκ ἀποπνιγήσεται ἐν αὐτῷ. ἐπιγράφουσι δ' αὐτῷ οἱ μὲν Μούσας, οἱ δὲ Περί φύσεως, Διόδοτος δὲ

ἀκριβὲς οἰάκισμα πρὸς στάθμην βίου,

ἄλλοι Γνώμον' ἠθῶν, τρόπου κόσμον ἓνα τῶν ξυμπάντων.

φασὶ δ' αὐτὸν ἐρωτηθέντα διὰ τί σιωπᾷ, φάναι „ἵν' ὑμεῖς λαλήτε.“

ἐπόθησε δ' αὐτοῦ καὶ Δαρείος μετασχεῖν καὶ ἔγραψεν ᾧδε πρὸς αὐτόν·

(A 1, 13)

„Král Dáreios, syn Hystaspův, pozdravuje moudrého muže, Hérakleita z Efesu.

Složil jsi knihu O přirozenosti, které je těžko rozumět a kterou je těžko vykládat. Neboť vykládá-li se v některých částech podle tvého slohu, zdá se, že její význam sočívá v tom, že obsahuje pozorování kosmu, a to jak coby veškerenstva, tak i všeho toho, co v něm vzniká, totiž co je ustanoveno v nejbožštějším pohybu. Z největší části však obsahuje zdrženlivost v úsudku, takže i ti, kdo se nejvíce obírají písemnictvím, jsou na rozpacích o správném výkladu toho, co jsi napsal. Proto si král Dáreios, syn Hystaspův, přeje mít účast na poslouchání tvé řeči a na hellénské vzdělanosti.

„Βασιλεὺς Δαρειὸς πατρὸς Ὑστάσπεω Ἡράκλειτον Ἐφέσιον σοφὸν ἄνδρα προσαγορεύει χαίρειν.“

„Καταβέβλησαι λόγον Περι φύσεως δυσνόητόν τε καὶ δυσεξήγητον. ἔν τισι μὲν οὖν ἔρμηνευόμενος κατὰ λέξιν σὴν δοκεῖ δύνανμίν τινα περιέχειν θεωρίας κόσμου τε τοῦ σύμπαντος καὶ τῶν ἐν τούτῳ γινομένων, ἅπερ ἐστὶν ἐν θειοτάτῃ κείμενα κινήσει· τῶν δὲ πλείστον ἐποχὴν ἔχοντα, ὥστε καὶ τοὺς ἐπὶ πλείστον μετεσχηκότας συγγραμμῶν διαπορεῖσθαι τῆς ὀρθῆς δοκούσης γεγράφθαι παρὰ σοὶ ἐξηγήσεως. βασιλεὺς οὖν Δαρειὸς Ὑστάσπου βούλεται τῆς σῆς ἀκροάσεως μετασχεῖν καὶ παιδείας Ἑλληνικῆς.“

(A 1, 14)

Přijď tedy spěšně do královského paláce, abych tě spatřil. Helléni si totiž většinou nevšímají moudrých mužů a přezírají všechno to, co krásně předkládají k vážnému naslouchání a poučení. U mne se ti však dostane ve všem přednosti, denně krásného a vážného rozprávění a uvidíš život v souhlasu s tvými radami.“

„Hérakleitos z Efesu pozdravuje krále Dáreia, syna Hystaspova (viz Kléméns Alex., Strómateis I, 65)!

Všichni lidé, kteří žijí na zemi, jsou vzdáleni pravdy a uskutečňování spravedlnosti a pro svou ubohou nerozumnost se oddávají své nenasytosti a slávychtivosti. Já však, jenž se zříkám každé špatnosti a vyhýbám se nasycení každého nedostatku, které je provázáno závistí, a protože mám strach z přílišné okázalosti, nemohl bych přijít do perské země, jsa podle svého záměru spokojen s málem.“

Takto se zachoval tento muž i vůči králi.

ἔρχου δὴ συντόμως πρὸς ἐμὴν ὄψιν καὶ βασίλειον οἶκον. Ἑλληνας γὰρ ἐπὶ τὸ πλείστον ἀνεπισήμαντοι σοφοῖς ἀνδράσιν ὄντες παρορώσι τὰ καλῶς ὑπ' αὐτῶν ἐνδεικνύμενα πρὸς σπουδαίαν ἀκοὴν καὶ μάθησιν. παρ' ἐμοὶ δ' ὑπάρχει σοὶ πᾶσα μὲν προεδρία, καθ' ἡμέραν δὲ καλὴ καὶ σπουδαία προσαγόρευσις καὶ βίος εὐδόκιμος σαῖς παραινέσεσιν.“

„Ἡράκλειτος Ἐφέσιος βασιλεῖ Δαρειῶ πατρὸς Ὑστάσπεω χαίρειν.“

„Ὅκόσοι τυγχάνουσιν ὄντες ἐπιχθόνιοι τῆς μὲν ἀληθείης καὶ δικαιοπραγμοσύνης ἀπέχονται, ἀπληστίη δὲ καὶ δοξοκοπὴ προσέχουσι κακῆς ἕνεκα ἀνοίης. ἐγὼ δ' ἀμνηστίην ἔχων πάσης πονηρίας καὶ κόρον φεύγων παντὸς οἰκειούμενον φθόνῳ καὶ διὰ τὸ περιίστασθαι ὑπερφανίην οὐκ ἂν ἀφικοίμην εἰς Περσῶν χώραν, ὀλίγοις ἀρκεόμενος κατ' ἐμὴν γνώμην.“

Τοιοῦτος μὲν ἀνὴρ καὶ πρὸς βασιλέα.

(A 1, 15)

Démétrios však praví v Soujmenovcích, že pohrdnul i Athéňany, ačkoli byl u nich ve svrchované vážnosti, a spíše se rozhodl pro domovinu, přestože ho Efesané tupili. Vzpomíná

ho i Démétrios Faléřský ve své Obraně Sókrata. Je velmi mnoho vykladačů jeho spisu; patří k nim totiž Antisthenés (Hérakleitovec, odlišný od Kynika, viz Díogenés Laertios VI, 1, 19), Hérakleidés Pontský (V, 6, 86; V, 6, 88), Kleanthés (VII, 5, 174) a stoik Sfáiros (VII, 6, 178), mimo to Pausaniás (patrně odlišný od jiných známých Pausaniů), zvaný „napodobitel Hérakleitův“, Nikomédés a Dionýsios. Z gramatiků jej vykládal Diodotos, jenž však tvrdí, že spis není o přirozenosti, nýbrž o ústavě, a že výklad o přirozenosti je tam vložen jenom jako příklad.

Δημήτριος δέ φησιν ἐν τοῖς Ὀμωνύμοις καὶ Ἀθηναίων αὐτὸν ὑπερφρονῆσαι, δόξαν ἔχοντα παμπλείστην, καταφρονούμενον τε ὑπὸ τῶν Ἐφεσίων μᾶλλον τὰ οἰκεῖα. μέμνηται αὐτοῦ καὶ ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος ἐν τῇ Σωκράτους ἀπολογία. πλείστοι τέ εἰσιν ὅσοι ἐξήγηνται αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα· καὶ γὰρ Ἀντισθένης καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός Κλεάνθης τε [ὁ ποντικός] καὶ Σφαῖρος ὁ Στωικός, πρὸς δὲ Πausανίαν ὁ κληθεὶς Ἡρακλειτιστής, Νικομήδης τε καὶ Διονύσιος· τῶν δὲ γραμματικῶν Διόδωρος, ὃς οὐ φησὶ περὶ φύσεως εἶναι τὸ σύγγραμμα ἀλλὰ περὶ πολιτείας, τὰ δὲ περὶ φύσεως ἐν παραδείγματι εἶδει κείσθαι.

(A 1, 16)

Hierónymos uvádí, že i Skythinos, jambický básník, se pokusil podat jeho řeč ve verších. Uvádějí se na něho též mnohé epigramy, mezi nimi i tento:

„Hérakleitos jsem, proč mnou nahoru dolů smýkáte, hlupci?
Pro ty, kteří mne chápou, tvořil jsem, pro vás však ne.
Jeden člověk mně za třicet tisíc je, nesčíslní však
za nic. Toto pak říkám i v sídle Persefony.“

A jiný takovýto:

„Nečti jen rychle Hérakleita z Efesu knihu;
velmi je neschůdná stezka, kterou v ní třeba se dát.
Soumrak a nejasno vládne v ní; když však tě uvede do ní
zasvěcenec, pak ihned nad slunce jasnější jest.“

Ἱερώνυμος δέ φησὶ καὶ Σκυθῖνον τὸν τῶν ἰάμβων ποιητὴν ἐπιβαλέσθαι τὸν ἐκείνου λόγον διὰ μέτρου ἐκβάλλειν. πολλά τ' εἰς αὐτὸν ἐπιγράμματα φέρεται, ἀτὰρ δὴ καὶ τὸ δε·

Ἡράκλειτος ἐγώ· τί μ' ἄνω κάτω ἔλκετ' ἄμουσοι;
οὐχ ὑμῖν ἐπόνουν, τοῖς δ' ἔμ' ἐπισταμένοις.
εἷς ἔμοι ἄνθρωπος τρισμύριοι, οἱ δ' ἀνάριθμοι
οὐδεῖς. ταῦτ' αὐδῶ καὶ παρὰ Φερσεφόνη.

καὶ ἄλλο τοιόνδε·

μὴ ταχὺς Ἡρακλείτου ἐπ' ὀμφαλὸν εἶλε βίβλον
τοῦφεσίου· μάλα τοι δύσβατος ἀτραπιτός.
ὄρφνη καὶ σκότος ἐστὶν ἀλάμπετον· ἦν δέ σε μύστης
εἰσαγάγη, φανεροῦ λαμπρότερ' ἡελίου.

(A 1, 17)

Bylo pět Hérakleitů: první ten, o němž jsme nyní psali; druhý lyrický básník, od kterého pochází chvalozpěv na dvanáct bohů; třetí elegický básník z Halikarnassu, na něhož složil Kallimachos tyto verše:

„Při zprávě o tvé smrti mi vytryskly, Hérakleite,
slzy, když jsem si vzpomněl, kolik jen celičkových dní
oba jsme prohovořili. Však nyní, příteli kárský,
dlouho již spočíváš v hrobě, proměněn v popel a prach.
Tvoje básně však žijí a Hádés, podsvětí vládce,

všechno jenž uchvátí, na ně ruku nevloží svou.“

Čtvrtý pocházel z Lesbu a napsal dějiny Makedonie; pátý byl vtipkař, který vážné podával žertem a přešel k tomuto druhu skladby od zpěvu s doprovodem kithary.

Γεγόνασι δ' Ἡράκλειτοι πέντε· πρῶτος αὐτὸς οὗτος· δεύτερος ποιητὴς λυρικός, οὗ ἐστι τῶν δώδεκα θεῶν ἐγκώμιον· τρίτος ἐλεγείας ποιητὴς Ἀλικαρνασσεύς, εἰς ὃν Καλλίμαχος πεποίηκεν οὕτως·

εἶπέ τις, Ἡράκλειτε, τὸν μόνον, ἐς δέ με δάκρυ
ἤγαγεν, ἐμνήσθην δ' ὀσσάκις ἀμφοτέροι
ἦλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν. ἀλλὰ σὺ μὲν που,
ξείν' Ἀλικαρνασσεῦ, τετράπαλαι σποδιή,
αἱ δὲ τεαὶ ζώουσιν ἀηδόνες, ἦσιν ὁ πάντων
ἀρπάκτης Ἀΐδης οὐκ ἐπὶ χεῖρα βαλεῖ.

τέταρτος Λέσβιος, ἱστορίαν γεγραφὼς Μακεδονικὴν· πέμπτος σπουδογέλοιος, ἀπὸ κιθαρῳδίας μεταβεβηκὼς εἰς τὸ εἶδος.

A 1a /1 Suidás, Lexicon, s.v. Ἡράκλειτος

Hérakleitos: Vlastní jméno. Hérakleitos prý řekl, že o tělo se nemá dbát a považoval je za hodné vyvržení spíše než hnůj (viz B 96). Pro tuto unáhlenost se pak přestal léčit, dokud by mu bůh nepřikázal zacházet s tělem jako s nástrojem.

Hérakleitos, syn Blossónův nebo Bauberův, podle některých pak Hérakinův:

Efesan, přírodní filosof, který byl nazván Temný. Neučil se u žádného z filosofů, ale stal se filosofem díky přirozenosti a úsilí. Když onemocněl vodnatelností, nevydal se lékařům, kteří o něj chtěli pečovat, ale sám se celý natřel hnojem a nechal se na slunci sušit. Když tak ležel, přišli psi a roztrhali ho. Jiní zase říkají, že zemřel zasypaný pískem.

Někteří tvrdí, že poslouchal Xenofana a pýthagorejce Hippasa. Vrchol jeho dospělosti byl v 69. olympiádě (504 - 501 př.n.l.), v době vlády Dáreia, syna Hystaspova. Napsal toho mnoho básnickým způsobem. Viz též „Délský potápěč“. (*V hesle „Délský potápěč“ Suidás zpracovává podání Díogena Laertia XI, 22 = A 4/3.*)

Ἡράκλειτος· ὄνομα κύριον. ὅτι Ἡράκλειτος ἔφη, ὀλιγωρεῖν πάντη τοῦ σώματος καὶ νομίζειν αὐτὸ κοπρίων ἐκβλητότερον· ἐκ τοῦ ῥάστου δὲ αὐτῷ τὰς θεραπείας ἀποπληροῦν, ἕως ἄν ὁ θεὸς ὡσπερ ὀργάνῳ τῷ σώματι χρῆσθαι ἐπιτάτῃ.

Ἡράκλειτος, Βλόσωνος ἢ Βαύτωρος, οἱ δὲ Ἡρακίνος·

Ἐφέσιος, φιλόσοφος φυσικός, ὃς ἐπεκλήθη Σκοτεινός. οὗτος ἐμαθήτευσεν οὐδενὶ τῷ φιλοσόφῳ, φύσει δὲ καὶ ἐπιμελείᾳ ἡσκήθη. οὗτος ὑδρωπιάσας οὐκ ἐνεδίδου τοῖς ἰατροῖς, ἦπερ ἐβούλοντο θεραπεύειν αὐτόν· ἀλλ' αὐτὸς βολβίτῳ χρίσας ὅλον ἑαυτὸν εἶασε ξηρανθῆναι τοῦτο ὑπὸ τῷ ἡλίῳ, καὶ κείμενον αὐτὸν κύνες προελθοῦσαι διέσπασαν· οἱ δὲ ἄμμῳ χωσθέντα φασὶν ἀποθανεῖν.

τινὲς δὲ αὐτὸν ἔφασαν διακοῦσαι Ξενοφάνους καὶ Ἰπάσου τοῦ Πυθαγορείου. ἦν δὲ ἐπὶ τῆς ξθ' Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου, καὶ ἔγραψε πολλὰ ποιητικῶς. ζήτει ἐν τῷ Δηλίου κολυμβητοῦ.

A 1a /2 Suidás, Lexicon, s.v. Délský potápěč (*Déliú kolymbétú*)

„Délský potápěč.“ To bylo řečeno vzhledem k Hérakleitově knize pro její obtížnou pochopitelnost, totiž že je zapotřebí nějakého délského potápěče, který by se v ní neutopil. Jedni ji uvádějí pod nadpisem Músy (viz Platón, Sofistés 242e), druzí O přirozenosti;

Diodotos pak Přesné kormidlo pro cestu životem, jiní Ukazatel povah, Jeden svět obratu všeho pospolu (= A 1, 12). Nebo takto: Délský potápěč pro ty, kdo se potápějí až do krajnosti (viz A 14a). Když totiž dal Eurípidés Sókratovi spis temného Hérakleita a zeptal se ho, co si o něm myslí, tak odpověděl: Čemu jsem rozuměl, je urozené, proto myslím, že takové je i to, čemu jsem nerozuměl. Jenom to potřebuje nějakého délského potápěče (= A 4 /3), aby se v tom člověk neutopil.

K tomu úsloví: „Délský potápěč“ se říká o těch, kdo jsou veskrze obratní v plavání (potápění).

Δηλίου κολυμβητοῦ· τοῦτο ἐρρήθη εἰς βιβλίον Ἡρακλείτου διὰ τὸ δυσνόητον, Δηλίου ὡς τινὸς δεῖσθαι κολυμβητοῦ, ὃς οὐκ ἀποπνιγῆσεται ἐν αὐτῷ. ἐπιγράφουσι δὲ αὐτὸ οἱ μὲν ἐν Μούσας, οἱ δὲ Περί φύσεως, Διόδωτος δὲ Ἰακρινὸς οἰάκισμα πρὸς στάθμην βίου, ἄλλοι οἱ Γνώμην ἡθῶν, Κόσμον τρόπων ἐνὸς τῶν ξυμπάντων. ἢ οὕτως· Δηλίου κολυμβητοῦ, ἐπὶ τῶν ἄκρων νηχομένων. Σωκράτει γὰρ δόντος τοῦ Εὐριπίδου Ἡρακλείτου τοῦ σκοτεινοῦ σύγγραμμά, ἐρέσθαι, τί δοκεῖ· τὸν δὲ φάναι· ἃ μὲν συνήκα γενναῖα· οἶμαι δὲ καὶ ἃ μὴ συνήκα· πλὴν Δηλίου δεῖται κολυμβητοῦ εἰς τὸ μὴ ἀποπνιγῆναι ἐν αὐτῷ. καὶ παροιμία· Δήλιος κολυμβητής, ἐπὶ τῶν πάνυ ἐμπείρων νήχεσθαι.

A 1b Marcus Aurelius III, 3, 1

Hérakleitos, který tolik filosofoval o vzplanutí světa, byl postižen nahromaděním vody ve vnitřnostech a zemřel natřený hnojem.

Ἡράκλειτος περὶ τῆς τοῦ κόσμου ἐκπυρώσεως τοσαῦτα φυσιολογήσας, ὕδατος τὰ ἐντὸς πληρωθεὶς, βολβίτῳ κατακεχρισμένος ἀπέθανεν.

A 2 Strabón, Geographica XIV, 1, 3 Meineke, p. 632-3

<Ferekydés> říká, že tažení Iónů, které probíhalo později než aiolská kolonizace, vedl Androklos, zákonitý syn athénské krále Kodra. Stal se tak zakladatelem Efesu. Proto tam prý byla ustanovena královská hodnost Iónie a ještě nyní se ti, kdo jsou z tohoto rodu, nazývají králi a náleží jim jisté pocty: Přední místo při závodech, purpurový šat jako znak královského rodu, hůl namísto žezla a vedení posvátných obřadů Démétrý Eleúsinské.

... ἄρξαι δὲ φησὶν Ἄνδροκλον τῆς τῶν Ἰώνων ἀποικίας, ὕστερον τῆς Αἰολικῆς, υἱὸν γὰρ ἦσιον Κόδρου τοῦ Ἀθηναίων βασιλέως, γενέσθαι δὲ τοῦτον Ἐφέσου κτίστην. διόπερ τὸ βασιλείον τῶν Ἰώνων ἐκεῖ συστήναί φασι, καὶ ἔτι νῦν οἱ ἐκ τοῦ γένους ὀνομάζονται βασιλεῖς ἔχοντές τινας τιμὰς, προεδρίαν τε ἐν ἀγῶσι καὶ πορφύραν ἐπίσημον τοῦ βασιλικοῦ γένους, σκίπωνα ἀντὶ σκήπτρου, καὶ τὰ ἱερά τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος.

A 3 Kléméns Alex., Stromata I, 65, 4

Hérakleitos, syn Blysonův, přesvědčil tyrana Melankoma, aby se zřekl vlády. Pohrdal také nabídkou krále Dáreia, který ho zval, aby přišel do Persie.

Ἡράκλειτος γὰρ ὁ Βλύσωνος Μελαγκόμαν τὸν τύραννον ἔπεισεν ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν· οὗτος βασιλέα Δαρεῖον παρακαλοῦντα ἤκειν εἰς Πέρσας ὑπερεῖδεν.

A 3a /1 Strabón, Geographica XIV, 1, 25, p. 642 (= verze B 121, viz tam)

V Efesu se narodili tito významní mužové: Z těch dávných to byli Hérakleitos zvaný Temný a Hermodóros, o němž Hérakleitos sám říká: B 121. Hermodóros podle všeho sepsal Římanům některé zákony.

ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι γεγονόσιν ἐν αὐτῇ τῶν μὲν παλαιῶν Ἡράκλειτος τε ὁ Σκοτεινὸς καλούμενος καὶ Ἑρμόδωρος, περὶ οὗ ὁ αὐτὸς φησιν 'ἄξιον ... ἄλλων' (verze B 121). δοκεῖ δ' οὗτος ὁ ἀνὴρ νόμους τινὰς Ῥωμαίοις συγγράψαι.

A 3a /2 Plinius, Historia natur. XXXIV, 21

V senátu stála socha Hermodóra z Efesu, který byl interpretem zákonů decemvirů (viz Cicero, Tusc. disp. V, 36, 105). Socha byla zřízena na veřejné náklady.

Fuit Hermodori Ephesii <sc. statua> in comitio, legum quas decemviri scribebant interpretis, publice dicata.

A 3b /1 Themistios, De virtute, p. 40

(*Podáváme jen parafrázi delšího Themistiova textu:* Když byli Efesané v perském obležení, dál bezstarostně hodovali, jak byli zvyklí. Posléze se jejich zásoby začaly prudce tenčit, takže se sešli k poradě, co počít. Protože nikdo neměl odvalu navrhnout, aby se začali uskrovnovat, vzal Hérakleitos mlčky krupky ječmene a smísiv je s vodou, posadil se na zem a mlčky směs snědl. To všichni pochopili jako radu, co je třeba dělat. Když se pak nepřátelé doslechli, že Efesané začali šetřit, přerušili obléhání a odtáhli.)

A 3b /2 Plútarchos, De garrulitate 17, 511 b

Nejsou snad chváleni a obdivováni ti, kdo bez pomoci slov symbolicky vyjádří to, co je třeba? Tak Hérakleitos, když ho občané požádali, aby jim dal nějakou radu, díky níž by dospěli ke svornosti, vystoupil na řečniště, vzal nádobu s vodou, nasypal do ní ječmen, smíchal s mátou, vypil a odešel. Tak jim ukázal, že spokojí-li se s tím, co se náhodou nabízí, a nebudou-li toužit po drahocennostech, udrží obec v míru a svornosti.

Οἱ δὲ συμβολικῶς ἄνευ φωνῆς ἃ δεῖ φράζοντες οὐκ ἐπαινοῦνται καὶ θαυμάζονται διαφερόντως; ὡς Ἡράκλειτος, ἀξιούντων αὐτὸν τῶν πολιτῶν γνώμην τιν' εἰπεῖν περὶ ὁμοοίας, ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ λαβὼν ψυχροῦ κύλικα καὶ τῶν ἀλφίτων ἐπιπάσας καὶ τῷ γλήχωνι κινήσας ἐκπιὼν ἀπῆλθεν, ἐνδειξάμενος αὐτοῖς ὅτι τὸ τοῖς τυχοῦσιν ἀρκεῖσθαι καὶ μὴ δεῖσθαι τῶν πολυτελῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ διατηρεῖ τὰς πόλεις.

A 4 /1 Aristotelés, Rhetorica III, 5, 1407 b14-18 (viz B 1)

Obecně řečeno, musí být to, co je napsáno, dobře čitelné a snadno pochopitelné, což je totéž. Věty, které nemají dost vazeb a které je nsnadné členit, jako ty Hérakleitovy, to postrádají. Neboť rozčlenit Hérakleitovy věty je obtížný úkol, poněvadž bývá nejasno, k čemu něco náleží, zda k tomu, co následuje, či k tomu, co předchází. Tak např. hned na začátku jeho

spisu, kde praví: „Vůči řeči platné vždy nechápaví jsou lidé.“ Je totiž nejasno, k čemu se vztahuje slůvko „vždy“ a jak <je třeba větu> členit.

Ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶναι τὸ γεγραμμένον καὶ εὐφραστον· ἔστιν δὲ τὸ αὐτό· ὅπῃ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν, οὐδ' ἂν μὴ ῥάδιον διαστίξαι, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου. τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ἕσπερον ἢ τῷ πρότερον, οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῇ τοῦ συγγράμματος· φησὶ γὰρ ‘τοῦ λόγου τοῦδε’ ἐόντος ἀεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίνονται· ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ποτέρῳ <δεῖ> διαστίξαι.

A 4 /2 Démétrios Rhétor, De elocutione 192

Zřetelnosti se dosahuje různě. Nejprve v termínech, potom ve vazbách. Co je však bez vazeb a naprosto rozvolněné, je zcela nejasné, neboť kvůli narušení vazeb není zřejmé, kde každá jednotlivá část věty začíná, tak jako v tom, co napsal Hérakleitos. Velmi četné poruchy vazeb to totiž činí temným.

Τὸ δὲ σαφὲς ἐν πλείοσιν· πρῶτα μὲν ἐν τοῖς κυρίοις, ἔπειτα ἐν τοῖς συνδεδεμένοις, τὸ δὲ ἀσύνδετον καὶ διαλελυμένον ὅλον ἀσαφὲς πᾶν· ἄδηλος γὰρ ἢ ἐκάστου κώλου ἀρχὴ διὰ τὴν λύσιν, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου· καὶ γὰρ ταῦτα σκοτεινὰ ποιεῖ τὸ πλείστον ἢ λύσιν.

A 4 /3 Diónenés Laertios, Vitae philosophorum II, 22

Vypravuje se, že když dal Eurípídés Sókratovi přečíst Hérakleitův spis a zeptal se ho, co si o něm myslí, tak odpověděl:

„Čemu jsem rozuměl, je urozené, proto myslím, že takové je i to, čemu jsem nerozuměl, jenom to potřebuje nějakého dělského potápěče.“

φασὶ δ' Εὐριπίδην αὐτῷ δόντα τὸ Ἡρακλείτου σύγγραμμα ἐρέσθαι, „τί δοκεῖ;“ τὸν δὲ φάναι,
„ἂν μὲν συνῆκα, γενναῖα, οἶμαι δὲ καὶ ἂν μὴ συνῆκα· πλὴν Δηλίου γέ τινος δεῖται κολυμβητοῦ.“

Hérakleitova nauka - oheň, protiklady, pohyb

A 5 /1 Aristotelés, Metaphysica I, 3, 984 a

... Anaximenés pokládal za počátek jednoduchých těl (tj. živlů) vzduch, později Diónenés vodu a Hippiasos z Metapontu a Hérakleitos z Efesu zase oheň.

Τιμιώτατον μὲν γὰρ τὸ πρεσβύτατον, ὄρκος δὲ τὸ τιμιώτατόν ἐστιν. εἰ μὲν οὖν ἀρχαῖα τις αὕτη καὶ παλαιὰ τετύχηκεν οὕσα περὶ τῆς φύραρχαῖα τις αὕτη καὶ παλαιὰ τετύχηκεν οὕσα περὶ τῆς φύσεως ἢ δόξα, τάχ' ἂν ἄδηλον εἶη, Θαλῆς μὲντοι λέγεται οὕτως ἀποφίνασθαι περὶ τῆς πρώτης αἰτίας (Ἴππωνα γὰρ οὐκ ἂν τις ἀξιόσειε θεῖναι μετὰ τούτων διὰ τὴν εὐτέλειαν αὐτοῦ τῆς διανοίας). Ἀναξιμένης δὲ ἀέρα καὶ Διογένης πρότερον ὕδατος καὶ μάλιστα ἀρχὴν τιθέασιν τῶν ἀπλῶν σωμάτων, Ἴππασος δὲ πῦρ ὁ Μεταποντῖνος καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος. Ἐμπεδοκλῆς ...

A 5 /2 Simplikios, In Aristotelis Physicorum libros commentaria 23, 33

Hippasos z Metapontia a Hérakleitos z Efesu míní, že svět je jeden, pohyblivý a konečný. Počátkem však činí oheň, takže všechno jsoucí tvoří z ohně jeho zhušťováním a zředováním - a opět je do ohně rozkládají, neboť tato přirozenost je (pro ně) jedna a základní. Hérakleitos říká, že „všechno je směnou ohně“ (viz B 90). Dává světu také jakési pořadí proměn a vymezený čas proměny světa, podle nějaké osudové nutnosti.

Ἴππασος δὲ ὁ Μεταποντῖνος καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος ἐν καὶ οὗτοι καὶ κινούμενον καὶ πεπερασμένον, ἀλλὰ πῦρ ἐποίησαν τὴν ἀρχήν, καὶ ἐκ πυρὸς ποιοῦσι τὰ ὄντα πυκνῶσει καὶ μανῶσει καὶ διαλύουσι πάλιν εἰς πῦρ, ὡς ταύτης μιᾶς οὐσῆς φύσεως τῆς ὑποκειμένης· πυρὸς γὰρ ἀμοιβὴν εἶναι φησὶν Ἡράκλειτος πάντα. ποιεῖ δὲ καὶ τάξιν τινὰ καὶ χρόνον ὀρισμένον τῆς τοῦ κόσμου μεταβολῆς κατὰ τινὰ εἰμαρμένην ἀνάγκην.

A 5 /3 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta), p. 283-4 Diels

Hérakleitos a Hippasos pokládají za počátek všeho oheň. Z ohně totiž všechno pochází a do ohně všechno dokonává. Napřed, když se srazily jeho tvrdší díly, vzniká země; potom, když země změkla působením ohně, se přirozeně uvolňuje voda; když se pak vypařuje, vzniká vzduch. Svět a všechna těla se pak skrze oheň rozpouštějí ve vzplanutí.

Ἡράκλειτος καὶ Ἴππασος ἀρχὴν τῶν ἀπάντων τὸ πῦρ. ἐκ πυρὸς γὰρ τὰ πάντα καὶ εἰς πῦρ πάντα τελευτᾷ. πρῶτον μὲν γὰρ τὸ παχυμερέστερον αὐτοῦ εἰς αὐτὸ συστελλόμενον γίνεται γῆ, ἔπειτα ἀναχαλωμένην τὴν γῆν ὑπὸ τοῦ πυρὸς φύσει ὕδωρ ἀποτελεῖσθαι, ἀναθυμιάμενον δὲ ἀέρα γίνεσθαι. πάλιν δὲ τὸν κόσμον καὶ τὰ σώματα πάντα ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀναλοῦσθαι ἐν τῇ ἐκπυρώσει.

Viz Aetios I, 3, 11 (D. 283) jako Hérakleitos A 5 /3 Diels-Kranz:

Ἡράκλειτος καὶ Ἴππασος ὁ Μεταποντῖνος ἀρχὴν τῶν ἀπάντων τὸ πῦρ. ἐκ πυρὸς γὰρ τὰ πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς πῦρ πάντα τελευτᾶν λέγουσι. τούτου δὲ κατασβεννυμένου κοσμοποιεῖσθαι τὰ πάντα· πρῶτον μὲν γὰρ τὸ παχυμερέστατον αὐτοῦ εἰς αὐτὸ συστελλόμενον γῆ γίνεται, ἔπειτα ἀναχαλωμένην τὴν γῆν ὑπὸ τοῦ πυρὸς φύσει ὕδωρ ἀποτελεῖσθαι, ἀναθυμιάμενον δὲ ἀέρα γίνεσθαι. πάλιν δὲ τὸν κόσμον καὶ τὰ σώματα πάντα ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀναλοῦσθαι ἐν τῇ ἐκπυρώσει.

(Viz Aetios, Placita philosophorum V, 5, 1)

A 5 /4 Galénos, De elementis sec. Hipp. I, 4, p. I, 443 Kuehn

Ti, kdo (považují oheň za prvek) dokazují, že oheň je prvek, takto: Ze sloučení a zhuštění ohně vzniká vzduch; podlehne-li ještě většímu stlačení, stane se vodou; při největším stlačení se nakonec stane zemí.

Οἱ τε τὸ πῦρ (στοιχεῖον εἰπόντες) ὡσαύτως, ἐκ τοῦ συνιὸν μὲν καὶ πυκνούμενον ἀέρα γίνεσθαι, παθὸν δ' ἐπὶ μᾶλλον τοῦτο καὶ σφοδρότερον πιληθὲν ὕδωρ, ἐπὶ πλείστον δὲ πυκνωθὲν γῆν ἀποτελεῖσθαι, συλλογίζονται καὶ αὐτοὶ τοῦτ' εἶναι τὸ στοιχεῖον.

A 5 /5 (Kahn XLIII B) Simplikios, In Aristotelis Physicorum libros commentaria 23, 38 (Vol. IX, p. 24. 4-8 Diels) = Theophrastos, Physicorum opiniones fr. 1, D. 475 (viz B 90)

Hérakleitos totiž říká, že všechny věci jsou směna ohně a že je i nějaké pořadí a vymezený čas proměny světa podle jakési osudové nutnosti. Je zřejmé, že téhož názoru byli i ti, kteří spatřili rození živých bytostí, řemeslné dovednosti nebo vaření a to, jak se postup i změna všech věcí děje teplem.

Πυρὸς γὰρ ἀμοιβὴν εἶναί φησιν Ἡράκλειτος πάντα. καὶ τάξιν τινὰ καὶ χρόνον ὀρισμένον τῆς τοῦ κόσμου μεταβολῆς κατὰ τινὰ εἰμαρμένην. καὶ δῆλον ὅτι καὶ οὗτοι τὸ ζῶον καὶ δημιουργικὸν καὶ πεπτικὸν καὶ διὰ πάντων χωροῦν καὶ πάντων ἀλλοιωτικὸν ἐν τῆς θερμότητος θεασάμενοι ταύτην ἔσχον τὴν δόξαν·

A 5 /6 Apuleius, De mundo 19-20 (řecký citát = B 10)

A opravdu, přirozenost protikladů se proměňuje sama od sebe a z disonancí se stává jeden soulad. Tak se spojuje mužské a ženské a obojí rozdílné pohlaví tvoří z nepodobných podobnou živou bytost. Také umění vytvářejí z nestejných prvků něco stejného, když napodobují přírodu: malířství z rozdílných barevných pigmentů, ... Vždyť i hudba ... K tomu se v jednom ze svých mlžných výroků vyslovil i Hérakleitos:

„Spojitosti: celé a necelé, shodné a neshodné, souzvuchné a nesouzvuchné, a ze všeho jedno, a z jednoho vše“ (B 10).

Et, ut res est, contrariorum per se natura amplectitur et ex dissonis fit unus idemque concentus. Sic mare et femineum secus iungitur ac diuersus utriusque sexus ex dissimilibus simile animal facit; artesque ipsae, naturam imitantes, ex imparibus paria faciunt: pictura ex discordibus pigmentorum coloribus, atris atque albis, luteis et puniceis, confusione modica temperatis, imagines iis quae imitatur similes facit. Ipsa etiam musica, ...

Hoc Heraclitus sententiarum suarum nebulis ad hunc modum est <elocutus>:

Συλλάψεις ὅλα καὶ οὐχ ὅλα, συμφερόμενον διαφερόμενον, συνᾶδον διαᾶδον· ἐκ πάντων ἓν, καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα.

A 6 /1 Platón, Kratylos 402 a (viz B 91)

Hérakleitos někde říká, že všechno se pohybuje a nic netrvá, a když všechno, co je, připodobňuje k proudu řeky, praví: „Dvakrát do téže řeky bys nevstoupil.“

Λέγει που Ἡράκλειτος ὅτι πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει, καὶ ποταμοῦ ῥοῆ ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς δις ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης.

A 6 /2 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta) I, 23, 7; p. 320 Diels

Hérakleitos odstranil ze světa pokoj a klid, neboť toto patří mrtvým. Všem dal pohyb, věčný věčným, pomíjivý pomíjivým.

Ἡράκλειτος ἡρεμίαν μὲν καὶ στάσιν ἐκ τῶν ὄλων ἀνήρει· ἔστι γὰρ τοῦτο τῶν νεκρῶν· κίνησιν δὲ τοῖς πᾶσιν ἀπεδίδου, αἰδίον μὲν τοῖς αἰδίοις, φθαρτὴν δὲ τοῖς φθαρτοῖς.

A 6/3 Platón, Theaitétos 160 d

Velmi krásně jsi tedy řekl, že vědění není nic jiného než vnímání, a spadá s ním v jedno a totéž, když podle Homéra a Hérakleita i veškeré takové společnosti se všechno pohybuje jako proudy...

Παγκάλως ἄρα σοι εἴρηται ὅτι ἐπιστήμη οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν ἢ αἴσθησις, καὶ εἰς ταῦτόν συμπέπτωκεν, κατὰ μὲν Ὅμηρον καὶ Ἡράκλειτον καὶ πᾶν τὸ τοιοῦτον φύλον οἷον ῥέματα κινεῖσθαι τὰ πάντα...

A 6/4 Platón, Theaitétos 152 e

Protože nic není jedno ani něco ani nějaké, avšak všechno vzniká ze změny místa, z pohybu a ze vzájemného míšení. My o tom říkáme, že to jest, ale to užíváme nesprávného názvu, neboť přísudek „jest“ nenáleží nikdy ničemu, nýbrž všechno stále vzniká. A v tom se shodují všichni mudrci po řadě mimo Parmenida: Prótagorás, Hérakleitos i Empedoklés a také z básníků vynikající zástupci obojího druhu poesie, v komedii Epicharmos, v tragédii Homér, jenž svými slovy: „Ókeana, původce bohů, i pramatka Thetys“ (Ílias 14, 201) řekl, že všechny věci jsou dětmi proudění a pohybu.

... ὡς μηδενὸς ὄντος ἑνὸς μήτε τινὸς μήτε ὁποιοῦσιν· ἐκ δὲ δὴ φορᾶς τε καὶ κινήσεως καὶ κράσεως πρὸς ἄλληλα γίγνεται πάντα ἃ δὴ φαμεν εἶναι, οὐκ ὀρθῶς προσαγορεύοντες· ἔστι μὲν γὰρ οὐδέποτ' οὐδέν, αἰεὶ δὲ γίγνεται. καὶ περὶ τούτου πάντες ἐξῆς οἱ σοφοὶ πλὴν Παρμενίδου συμφερέσθων, Πρωταγόρας τε καὶ Ἡράκλειτος καὶ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρας, κωμωδίας μὲν Ἐπιχάρμος, τραγωδίας δὲ Ὅμηρος, <ὁς> εἰπὼν Ὀκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν' (Il. 14, 201) πάντα εἴρηκεν ἕκγονα ῥοῆς τε καὶ κινήσεως·

A 6/5 Platón, Theaitétos 153 a5-d7

Sókratés: Jistě, Theaitéte. Neboť i tohle jsou dostatečné důvody pro myšlenku, že to, co zdánlivě jest - i vznikání - je způsobováno pohybem, nebytí a zanikání klidem. Neboť teplo a oheň, jenž pak rodí a spravuje ostatní věci, se sám rodí ze změny místa a tření, ale to obé je pohyb. Což nevzniká oheň právě takto?

Theaitétos: Ano, tak to je.

S: Vždyť i rod živých bytostí má původ ze stejných počátků.

Th: Jak by ne?

S: A co stav těla? Zdali pak se klidem a nečinností neničí, kdežto cvičením a pohybem se spíše upravuje?

Th: Ano.

S: A co se týče duše a jejího stavu, zdali pak není pravda, že učením a péčí, což jsou pohyby, nabývá vědomostí, upravuje se a stává se lepší, kdežto při klidu, což je nepečování a neučení, se nejen ničemu nenaučí, ale zapomíná i to, čemu se naučila?

Th: Ba, věru.

S: Tedy první věc, pohyb, je dobrá jak pro duši tak pro tělo, kdežto druhá naopak?

Th: Zdá se.

S: Mám ti tedy ještě říkat o stavech bezvětrí a nehybného moře a o všech takových stavech, kdy klid způsobuje hnutí a zkázu, kdežto jeho opak zachovává? A k tomu na dovršení všeho mám předvádět ten 'zlatý provaz' (Ílias 15, 20) a násilně přesvědčovat, že jím Homér nemyslí nic jiného než Slunce a ukazuje, že dokud je obloha a Slunce v pohybu, tak všechno u bohů i u lidí trvá a zachovává se, ale kdyby stanulo jako uvázané, byly by všechny věci zničeny a všechno by se, jak se říká, obrátilo vzhůru nohama?

Σ. Οὐ γάρ, ὦ Θεαίτητε. ἐπεὶ καὶ τότε τῷ λόγῳ σημειῖα ἱκανά, ὅτι τὸ μὲν εἶναι δοκοῦν καὶ τὸ γίνεσθαι κινήσεις παρέχει, τὸ δὲ μὴ εἶναι καὶ ἀπόλλυσθαι ἡσυχία· τὸ γὰρ θερμὸν τε καὶ πῦρ, ὃ δὴ καὶ τὰλλα γεννᾷ καὶ ἐπιτροπεύει, αὐτὸ γεννᾶται ἐκ φορᾶς καὶ τρίψεως· τούτω δὲ κινήσεις. ἢ οὐχ αὗται γενέσεις πυρός;

Θ. Αὗται μὲν οὖν.

Σ. Καὶ μὴν τό γε τῶν ζώων γένος ἐκ τῶν αὐτῶν τούτων φύεται.

Θ. Πῶς δ' οὐ;

Σ. Τί δέ; ἢ τῶν σωμάτων ἕξις οὐχ ὑπὸ ἡσυχίας μὲν καὶ ἀργίας διόλλυται, ὑπὸ γυμνασίων δὲ καὶ κινήσεως ἐπὶ πολὺ σώζεται;

Θ. Ναί.

Σ. Ἡ δ' ἐν τῇ ψυχῇ ἕξις οὐχ ὑπὸ μαθήσεως μὲν καὶ μελέτης, κινήσεων ὄντων, κτᾶται τε μαθήματα καὶ σώζεται καὶ γίνεταί βελτίων, ὑπὸ δ' ἡσυχίας, ἀμελετησίας τε καὶ ἀμαθίας οὔσης, οὔτε τι μαθαίνει ἅ τε ἂν μάθη ἐπιλανθάνεται;

Θ. Καὶ μάλα.

Σ. Τὸ μὲν ἄρα ἀγαθὸν κινήσεις κατὰ τε ψυχὴν καὶ κατὰ σῶμα, τὸ δὲ τοῦναντίον;

Θ. Ἔοικεν.

Σ. Ἔτι οὖν σοι λέγω νηνεμίας τε καὶ γαλήνας καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὅτι αἱ μὲν ἡσυχίαι σήπουσι καὶ ἀπολλύασι, τὰ δ' ἕτερα σώζει; καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν κολοφῶνα, (ἀναγκάζω) προσβιβάζω τὴν χρυσοῦν σειρὰν ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν ἥλιον Ὅμηρος λέγει, καὶ δηλοῖ ὅτι ἕως μὲν ἂν ἡ περιφορὰ ἢ κινουμένη καὶ ὁ ἥλιος, πάντα ἔστι καὶ σώζεται τὰ ἐν θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις, εἰ δὲ σταίη τοῦτο ὡς περ δεθὲν, πάντα χρήματ' ἂν διαφθαρείη καὶ γένοιτ' ἂν τὸ λεγόμενον ἄνω κάτω πάντα;

A 6/6

Platón, Kratylos 412 d - 413 c

Ti, kteří se domnívají, že všechno je v pohybu, předpokládají o většině toho, že nedělá nic jiného, nežli že mění své místo - a tím vším že cosi prochází, čím se všechny děje dějí; tato věc pak že je velmi rychlá a velmi jemná. Vždyť by prý jinak nemohla procházet skrze to, co jest, kdyby nebyla velmi jemná, aby ji nic nemohlo zadržet; a musí být velmi rychlá, aby pro ni ostatní věci byly jako nehybné. Protože tedy řídí všechny ostatní věci tím, že jimi prochází (*diaion*), proto byla náležitě nazvána jménem „spravedlivé“ (*dikaion*), přičemž byla pro lepší výslovnost přibrána na pomoc hláska „k“. Až potud se tedy, jak jsme právě řekli, mnozí shodují v tomto výkladu spravedlivého...

Dost jsem se prý už dozvěděl, ale když jsem chtěl naplnit svou touhu, tu se mi každý snaží říkat něco jiného a už se spolu neshodují. Jeden totiž o spravedlivém (*dikaion*) tvrdí, že to je Slunce, neboť to jediné procházející (*diaion*) a zahřívající (*kaón*) kráslí jsoucna. A tu kdykoli to někomu říkám, máje radost, že jsem se dověděl něco krásného, ten se mi směje, když to vyslechne, a ptá se mne, zdali myslím, že na světě není nic spravedlivého, když Slunce zapadne. A tu když na něho naléhám, co si o tom myslí zase on, tak tvrdí, že spravedlivé je ohněm. To však není snadné vědět.

Ὅσοι γὰρ ἡγοῦνται τὸ πᾶν εἶναι ἐν πορείᾳ, τὸ μὲν πολὺ αὐτοῦ ὑπολαμβάνουσιν τοιοῦτόν τι εἶναι οἶον οὐδὲν ἄλλο ἢ χωρεῖν, διὰ δὲ τούτου παντὸς εἶναι τι διεξιόν, δι' οὗ πάντα τὰ γινόμενα γίνεσθαι· εἶναι δὲ τάχιστον τοῦτο καὶ λεπτότατον. οὐ γὰρ ἂν δύνασθαι ἄλλως διὰ τοῦ ὄντος ἰέναι παντός, εἰ μὴ λεπτότατόν τε ἦν ὥστε αὐτὸ μηδὲν

στέγειν, καὶ τάχιστον ὥστε χρῆσθαι ὡσπερ ἐστῶσι τοῖς ἄλλοις. ἐπεὶ δ' οὖν πιτροπεύει τὰ ἄλλα πάντα διαίον, τοῦτο τὸ ὄνομα ἐκλήθη ὀρθῶς "δίκαιον," εὐστομίας ἕνεκα τὴν τοῦ κάππα δύναμιν προσλαβόν. μέχρι μὲν οὖν ἑνταῦθα, ὃ νυνδὴ ἐλέγομεν, παρὰ πολλῶν ὁμολογεῖται τοῦτο εἶναι τὸ δίκαιον ...

ἰκανῶς γὰρ μέ φασι πεπύσθαι (ἀκηκοέναι) καὶ ἐπιχειροῦσιν, βουλόμενοι ἀποπιμπλάναι με, ἄλλος ἄλλα ἤδη λέγειν, καὶ οὐκέτι συμφωνοῦσιν. ὁ μὲν γὰρ τίς φησιν τοῦτο εἶναι δίκαιον, τὸν ἥλιον· τοῦτον γὰρ μόνον διαίοντα καὶ κάοντα ἐπιτροπεύειν τὰ ὄντα. ἐπειδὴ οὖν τῷ λέγω αὐτὸ ἄσμενος ὡς καλόν τι ἀκηκῶς, καταγελαῖ μου οὗτος ἀκούσας καὶ ἐρωτᾷ εἰ οὐδὲν δίκαιον οἶμαι εἶναι ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐπειδὴ ὁ ἥλιος δύη. λιπαροῦντος οὖν ἐμοῦ ὅτι αὐτὸν ἐκεῖνος λέγει αὐτό, τὸ πῦρ φησιν· τοῦτο δὲ οὐ ῥᾶδιόν ἐστιν εἰδέναι.

A 6/7 Aristotelés, De caelo III, 1, 298 b29

Ti však tvrdí, že všechno ostatní vzniká a plyne, že nic není určité, že však trvá jakési jedno, z něhož všechny věci pocházejí jeho proměňováním. Zdá se, že toto chtějí říci mnozí, například Hérakleitos z Efesu (viz B 31, B 90).

Οἱ δὲ τὰ μὲν ἄλλα πάντα γίνεσθαι φασι καὶ ρεῖν, εἶναι δὲ παγίως οὐθέν, ἐν δέ τι μόνον ὑπομένειν, ἐξ οὗ ταῦτα πάντα μετασχηματίζεσθαι πέφυκεν· ὅπερ εἰκότασι βούλεσθαι λέγειν ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος.

A 6/8 Aristotelés, Topica 104 b21

... Podle Hérakleita se všechno pohybuje ...

... ὅτι πάντα κινεῖται, καθ' Ἡράκλειτον, ...

A 6/9 Seneca, Epistulae VI, 6, 23; p. 58, 23 Reynolds (viz B 49a)

Naše těla jsou unášena jako voda v řece. Všechno, co vidíš, běží s časem; nic z toho, co vidíme, netrvá. I já sám jsem změněný, zatímco mluvím o tom, že se všechno mění. Toto měl na mysli Hérakleitos, když řekl: „Do téže řeky dvakrát vstupujeme i nevstupujeme.“ Jméno řeky totiž trvá, ačkoli voda už odtekla. Na říčním proudu je to nápadnější než v člověku.

Corpora nostra rapiuntur fluminum more. Quidquid vides currit cum tempore; nihil ex iis quae videmus manet; ego ipse, dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus: „In idem flumen bis descendimus et non descendimus“. Manet enim idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est quam in homine.

A 6a Filón Alex., Quis rerum divinarum haeres sit 43, 214 Wendland

Vždyť jedno sestává z obou protikladů, jeho rozdělením se protiklady stávají patrnými. Což to není právě to, o čem Řekové tvrdí, že to Hérakleitos - u nich významný a proslulý - učinil centrem filosofie a chlubil se tím jako novým objevem? Vždyť je to starý objev Mojžíšův, že protiklady mezi díly (rozuměj: díly oběti) vyrůstají z Něho (rozuměj: Boha) samotného; výrok mající úctu, jak to zřetelně ukázal.

Ἐν γὰρ τὸ ἐξ ἀμφοῖν τῶν ἐναντίων, οὐ τμηθέντος γνώριμα τὰ ἐναντία. οὐ τοῦτ' ἐστίν, ὃ φασιν Ἑλληγες τὸν μέγαν καὶ ἀοίδιμον παρ' αὐτοῖς Ἡράκλειτον κεφάλαιον τῆς αὐτῆς οὐ προστησάμενον φιλοσοφίας ἀρχεῖν ὡς ἐφ' εὐρέσει καινῆ; παλαιὸν γὰρ εὖρεμα Μωυσεῶς ἐστὶ τὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὰ ἐναντία τμημάτων λόγον ἔχοντα ἀποτελεῖσθαι, καθάπερ ἐναργῶς ἐδείχθη.

Hérakleitova nauka - poznávání

A 7 /1 Aristotelés, *Metaphysica* III, 3, p. 1005 b23

Pro nikoho totiž není možné soudit, že totéž je i není, jak se někteří domnívají, že říkal Hérakleitos.

Ἀδύνατον γὰρ ὄντινοῦν ταῦτόν ὑπολαμβάνειν εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καθάπερ τινὲς οἴονται λέγειν Ἡράκλειτον.

A 7 /2 Aristotelés, *Metaphysica* IV, 7, p. 100 b35 - 1006 a6

Jak jsme už řekli, někteří tvrdí, že totéž může být a nebýt a že takto můžeme usuzovat. Takovou řeč užívají mnozí z těch, kdo mluví o přirozenosti. My jsme však to, že by něco současně bylo a nebylo, právě prohlásili za nemožné. Ukázali jsme, že toto je nejspolehlivější ze všech principů. Někteří to ovšem schvalují a pro svou nevzdělanost to vyhlašují. Vždyť je to nevzdělanost, nevědět, čeho výklad je třeba hledat a čeho ne.

Εἰσὶ δὲ τινες οἱ, καθάπερ εἶπομεν, αὐτοὶ τε ἐνδέχεσθαι φασι τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὑπολαμβάνειν οὕτως. χρῶνται δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ πολλοὶ καὶ τῶν περὶ φύσεως. ἡμεῖς δὲ νῦν εἰλήφαμεν ὡς ἀδύνατον ὄντος ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ διὰ τούτου ἐδείξαμεν ὅτι βεβαιοτάτη αὕτη τῶν ἀρχῶν πασῶν. ἀξιοῦσι δὴ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύναι τινὲς δι' ἀπαιδευσίαν· ἐστὶ γὰρ ἀπαιδευσία τὸ μὴ γινώσκειν τίνων δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν καὶ τίνων οὐ δεῖ.

A 7 /3 Aristotelés, *Metaphysica* IV, 7, p. 1012 a24-26

Zdá se, že Hérakleitova řeč dělá ze všeho pravdu, když o všem mluví tak, že je a není.

ἔοικε δ' ὁ μὲν Ἡρακλείτου λόγος, λέγων πάντα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἅπαντα ἀληθῆ ποιεῖν.

A 7 /4 Aristotelés, *Metaphysica* XI, 5, p. 1062 a30 - 34

Jednoduše není žádný důkaz proti takovým věcem, nýbrž proti tomu, kdo je tvrdí. Kdyby se někdo na ten obrat raději zeptal samotného Hérakleita, přinutil by jej k souhlasu, že protikladné výpovědi o těchže věcech nikdy nemohou být pravdivé.

Ἀπόδειξις μὲν οὖν οὐδεμία τούτων ἐστὶν ἀπλῶς, πρὸς μέντοι τὸν ταῦτα τιθέμενον ἀπόδειξις. ταχέως δ' ἂν τις καὶ αὐτὸν τὸν Ἡράκλειτον τοῦτον ἐρωτῶν τὸν τρόπον ἠνάγκα

σεν ὁμολογεῖν μηδέποτε τὰς ἀντικειμένους φάσεις δυνατὸν εἶναι κατὰ τῶν αὐτῶν ἄληθεύειν·
θεύεσθαι·

A 7 / 5 Aristotelés, *Metaphysica* XI, 6, p. 1063 b25

Ti, kdo se řídí podle Hérakleita, tedy nemohou mluvit pravdu, ba ani přívrženci Anaxagorovi. Plynilo by z toho totiž, že o tomtéž vypovídáme současně i opak.

Οὔτε δὴ καθ' Ἡράκλειτον ἐνδέχεται λέγοντας ἀληθεύειν, οὔτε κατ' Ἀναξαγόραν· εἰ δὲ μή, συμβήσεται τὰναντία τοῦ αὐτοῦ κατηγορεῖν·

Hérakleitova nauka - božství

A 8 / 1 Aetios, *De placitis reliquiae* (Stobaei excerpta), p. 303, 8-10 Diels

Hérakleitos říká, že cyklický oheň je věčný (viz B 30), osud pak že je určení, které pracuje prostřednictvím protichůdnosti věcí.

Ἡέρακλειτος τὸ περιοδικὸν πῦρ αἰδίων, εἰμαρμένην δὲ λόγον ἐκ τῆς ἐναντιοδρομίας δημιουργὸν τῶν ὄντων.

A 8 / 2 Aetios, *De placitis reliquiae* (Stobaei excerpta), p. 322, 2-4 Diels (viz B 137)

Hérakleitos říká, že všechno se děje podle osudu, který je totéž, co nutnost.

Ἡέρακλειτος πάντα καθ' εἰμαρμένην, τὴν δὲ αὐτὴν ὑπάρχειν καὶ ἀνάγκην.

A 8 / 3 Aetios, *De placitis reliquiae* (Stobaei excerpta), p. 323, 1-6 Diels (viz B 137)

Hérakleitos nazýval podstatu osudu řečí, která prostupuje bytností veškerenstva. Tato <bytnost osudu> je aithérické tělo, semeno vzniku veškerenstva i míra uspořádaného cyklu.

Ἡέρακλειτος οὐσίαν εἰμαρμένης ἀπεφαίνετο λόγον τὸν διὰ οὐσίας τοῦ παντὸς διήκοντα. αὕτη δ' ἐστὶ τὸ αἰθέριον σῶμα, σπέρμα τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως καὶ περιόδου μέτρον τεταγμένης.

A 9 Aristotelés, *De partibus animalium* I, 5; p. 645 a16-23

Vždyť ve všech přírodních bytostech spočívá cosi úžasného. Jako se také vypráví o cizincích, kteří se přišli setkat s Hérakleitem: Když prý k němu přišli a viděli, že se vyhřívá u pece, zůstali stát ve vchodu. On je však vyzval, aby odvážně přistoupili, neboť i na tomto místě jsou bohové. Tak máme ke zkoumání každého živočicha přistupovat beze strachu, neboť v každém je něco přirozeného a krásného.

Ἐν πᾶσι γὰρ τοῖς φυσικοῖς ἔνεστί τι θαυμαστόν· καὶ καθάπερ Ἡράκλειτος λέγεται πρὸς τοὺς ξένους εἰπεῖν τοὺς βουλομένους ἐντυχεῖν αὐτῷ, οἱ ἐπειδὴ προσιόντες εἶδον αὐτόν·

τὸν θερόμενον πρὸς τῷ ἰπνῷ ἔστησαν (ἐκέλευε γὰρ αὐτοὺς εἰσιέναι θαρροῦντας· εἶναι γὰρ καὶ ἐνταῦθα θεοῦς), οὕτω καὶ πρὸς τὴν ζήτησιν περὶ ἐκάστου τῶν ζώων προσιέναι δεῖ μὴ δυσωπούμενον ὡς ἐν ἅπασιν ὄντος τινὸς φυσικοῦ καὶ καλοῦ.

Hérakleitova nauka - svět, proměny

A 10 /1 Platón, Sophista 242 d2 - 243 a2 (viz B 91, B 10, B 51)

Jiný zase mluvil o dvou, o vlhkém a suchém nebo teplém a studeném, a ty spolu snoubí a spojuje sňatkem; ale u nás škola elejská, počínajíc od Xenofana a ještě dříve, soudí, že to, čemu se říká vše, jest jedno, a tak vykládá ve svých vypravováních. Avšak později kteréśi Músy íónské (Hérakleitos) a sicílské (Empedoklés) přišly na myšlenku, že nejjistější je obě ta mínění spojit a říci, že jsoucno jest množství i jedno a že je udržováno pohromadě nepřátelstvím i přátelstvím. Neboť se „vždy rozchází a schází“, říkají silnější z Mús; ale slabší opustily zásadu, že je tomu tak stále, a říkají, že vše je střídavě tu jedno a přátelské, a to působením Afrodítý, jindy zas mnohé a samo sobě nepřátelské jakýmsi svárem.

Δύο δὲ ἕτερος εἰπών, ὑγρὸν καὶ ξηρὸν ἢ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, συνοικίξει τε αὐτὰ καὶ ἐκ δίδωσι· τὸ δὲ παρ' ἡμῖν Ἑλεατικὸν ἔθνος, ἀπὸ Ξενοφάνους τε καὶ ἔτι πρόσθεν ἀρξάμενον, ὡς ἑνὸς ὄντος τῶν πάντων καλουμένων οὕτω διεξέρχεται τοῖς μύθοις. Ἰάδες δὲ καὶ Σικελαὶ τινες ὕστερον Μοῦσαι συνενόησαν ὅτι συμπλέκειν ἀσφαλέστατον ἀμφοτέρα καὶ λέγειν ὡς τὸ ὄν πολλά τε καὶ ἓν ἐστίν, ἔχθρα δὲ καὶ φιλία συνέχεται. διαφερόμενον γὰρ ἀεὶ συμφέρεται, φασὶν αἱ συντονώτεραι τῶν Μουσῶν· αἱ δὲ μαλακώτεραι τὸ μὲν ἄει ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐχάλασαν, ἐν μέρει δὲ τοτὲ μὲν ἓν εἶναι φασὶ τὸ πᾶν καὶ φίλον ὑπ' Ἀφροδίτης, τοτὲ δὲ πολλὰ καὶ πολέμιον αὐτὸ αὐτῷ διὰ νεῖκός τι.

A 10 /2 Aristotelés, De caelo I, 10, p. 279 b12-17

Všichni tedy říkají, že svět (*úranos*) je vzniklý, avšak podle jedněch je věčný, poté, co vzniknul, podle jiných je však pomíjivý jako cokoliv jiného, co bylo sestaveno; podle dalších se to děje střídavě, jednou je a jindy zaniká, a že se toto střídání děje stále. Tak je to u Empedoklea z Akragantu a Hérakleita z Efesu.

Γενόμενον μὲν οὖν ἅπαντες εἶναι φασιν, ἀλλὰ γενόμενον οἱ μὲν αἰδίον, οἱ δὲ φθαρτὸν ὥσπερ ὅτιον ἄλλο τῶν συνισταμένων, οἱ δ' ἐναλλάξ ὅτε μὲν οὕτως ὅτε δὲ ἄλλως ἔχειν [φθειρόμενον], καὶ τοῦτο αἰεὶ διατελεῖν οὕτως, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντίνος καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος.

A 10 /3 Aristotelés, Physica III, 5, p. 204 b35 - 205 a7

... Jako tvrdí Hérakleitos, že se vše jednou stane ohněm. ... Všechno se totiž proměňuje z opaku do opaku, tak jako z tepla v chlad.

Οὐδὲ δὴ πῦρ οὐδ' ἄλλο τι τῶν στοιχείων οὐδὲν ἄπειρον ἐνδέχεται εἶναι. ὅλως γὰρ καὶ χωρὶς τοῦ ἄπειρον εἶναι τι αὐτῶν, ἀδύνατον τὸ πᾶν, κἂν ἢ πεπερασμένον, ἢ εἶναι ἢ γίνεσθαι ἐν τι αὐτῶν, ὥσπερ Ἡράκλειτός φησιν ἅπαντα γίνεσθαι ποτε πῦρ (ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν ὄς, οἷον ποιῶσι παρὰ τὰ στοιχεῖα οἱ φυσικοί)· πάντα γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, οἷον ἐκ θερμοῦ εἰς ψυχρὸν.

A 10 /4 Simplikios, In Aristotelis De caelo comm. VII, p. 294, 4-5 Heiberg

A Hérakleitos říká, že jednou svět vzplane ohněm, jindy se však z ohně znovu ustaví v nějakých časových cyklech, ve kterých „se vzněcuje s ohledem na míry a hasne s ohledem na míry“ (B 30.5). Tentýž názor pak později měli i stoici.

Καὶ Ἡράκλειτος δὲ ποτὲ μὲν ἐκπυροῦσθαι λέγει τὸν κόσμον, ποτὲ δὲ ἐκ τοῦ πυρὸς συνίστασθαι πάλιν αὐτὸν κατὰ τινὰς χρόνων περιόδους, ἐν οἷς φησι· ‘μέτρα ἀπτόμενος καὶ μέτρα σβεννύμενος’ (B 30.5) ταύτης δὲ τῆς δόξης ὕστερον ἐγένοντο καὶ οἱ Στωικοί.

A 10 /5 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta), p. 327, 5-9 Diels (= D. 327)

Thalés, Pýthagorás, Empedoklés, Ekfantos, Parmenidés, Melissos, Hérakleitos, Anaxagorás, Platón, Aristotelés a Zénón říkají, že svět je jeden.

Θαλῆς Πυθαγόρας Ἐμπεδοκλῆς Ἐκφαντος Παρμενίδης Μέλισσος Ἡράκλειτος Ἀναξαγόρας Πλάτων Ἀριστοτέλης Ζήνων ἓνα τὸν κόσμον.

A 10 /6 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta), p. 331, 5-7 Diels = D. 331

Hérakleitos říká, že svět není vzniklý co do času, nýbrž co do záměru.

Ἡέρακλειτος οὐ κατὰ χρόνον εἶναι γενητὸν τὸν κόσμον, ἀλλὰ κατ’ ἐπίνοιαν.

A 10 /7 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta), p. 340, 5-7 Diels (= D. 340)

Parmenidés, Hérakleitos, Stratón a Zénón říkají, že nebe je ohnivě.

Παρμενίδης Ἡράκλειτος Στράτων Ζήνων πύρινον εἶναι τὸν οὐρανόν.

A 10 /8 Aristotelés, De caelo I, 10, p. 280 a

Tvrdit, že (svět) střídavě vzniká a zaniká, je totéž, jako činit jej věčným, avšak podléhající proměnám tvaru. ...

Τὸ δ’ ἐναλλάξ συνιστάναι καὶ διαλύειν οὐδὲν ἀλλοιότερον ποιεῖν ἐστὶν ἢ τὸ κατασκευάζειν αὐτὸν αἰδίδιον μὲν, ἀλλὰ μεταβάλλοντα τὴν μορφήν, ὥσπερ εἴ τις ἐκ παιδὸς ἀνδρα γινόμενον καὶ ἐξ ἀνδρὸς παῖδα ὅτε μὲν φθείρεσθαι ὅτε δ’ εἶναι οἷοιτο· δῆλον γὰρ ὅτι καὶ εἰς ἀλληλα τῶν στοιχείων συνιόντων οὐχ ἢ τυχοῦσα τάξις γίνεσθαι καὶ σύστασις, ἀλλ’ ἢ αὐτῆ, ἄλλως τε καὶ κατὰ τοὺς τοῦτον τὸν λόγον εἰρηκότας, οἱ τῆς διαθέσεως ἑκατέρας αἰτιῶνται τὸ ἐναντίον. Ὡστ’ εἰ τὸ ὅλον σῶμα συνεχὲς ὄν ὅτε μὲν οὕτως ὅτε δ’ ἐκείνως διατίθεται καὶ διακεκόσμηται, ἢ δὲ τοῦ ὅλου σύστασις ἐστὶ κόσμος καὶ οὐρανός, οὐκ ἂν ὁ κόσμος γίγνοιτο καὶ φείροιτο, ἀλλ’ αἱ διαθέσεις αὐτοῦ.

A 10 /9 Alexandros z Afrodisiady, In Aristotelis meteorologicum libros commentaria VI, 90 a, p. 61,33 - 32,6

... Močály a bažiny se stávají obyvatelnými díky tomu, že se tam vlhkost vysycháním stává úměrnou. Pak se ovšem úměrně tomu jiná místa stávají neobyvatelnými pro nadměrné sucho. Za příčinu toho se považuje proměna světa a jeho pomíjivost. Z těchto znamení mohli někteří dojít k mínění o vzplanutí světa, jako třeba Hérakleitos a ti, kdo mají díky němu ono mínění: Stoici ...

“Οθεν τούς ἐπὶ μικρὸν βλέποντάς φησι καὶ ἀπὸ τῶν μικρῶν περὶ τῶν ὅλων πειρωμένου
ς λέγειν τῆς τοιαύτης κατὰ τὴν γῆν μεταβολῆς, καθ’ ἣν τὰ μὲν ἐλώδη καὶ ὑγρὰ οἰκῆσι
μὰ τε καὶ σύμμετρα γίνεται διὰ ξηρότητα, τὰ δὲ πρότερον συμμέτρως ἔχοντα ἀοίκητα
διὰ τὴν τῆς ξηρότητος ἐπίτασιν, αἰτίαν λέγειν εἶναι τὴν τοῦ ὅλου μεταβολὴν τε καὶ φ
θοράν. ἡγοῦνται γὰρ σημεῖοις τούτοις χρώμενοι ἐκπύρωσιν γίνεσθαι τοῦ ὅλου, ὡς Ἡρ
ἀκλειτος μὲν πρὸ αὐτοῦ καὶ οἱ τῆς ἐκείνου δόξης, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Στοᾶς μετ’ αὐτόν, καὶ
ἐκ τούτου λέγουσιν ὡς ὄντος γενητοῦ τε καὶ φθοροῦ τοῦ παντός.

A 10 /10 Theophrastos, Metaphysica 15, p. 7 a 9-16 Usener = p. 16 Ross & Fobes

Také těm, kdo předpokládají pouze hmotné principy, by se však mohlo zdát nerozumným, kdyby celek světa a každá z částí veškerenstva měly uspořádání, úměrnost, tvary, síly a cyklické pohyby, avšak v počátcích by nic takového nebylo. „Jako hromada ledabyle nasypných věcí je nejkrásnější svět,“ (B 124) říká Hérakleitos ...

(οἱ δὲ μόνον τὰς ὑλικὰς ...) Ἔλογον δὲ κακείνοις δόξειεν ἄν, εἰ ὁ μὲν ὅλος οὐρανὸς καὶ
ὁ ἕκαστα τῶν μερῶν ἅπαντ’ ἐν τάξει καὶ λόγῳ καὶ μορφαῖς καὶ δυνάμεσιν καὶ περιόδο
ις, ἐν δὲ ταῖς ἀρχαῖς μὴτὲν τοιοῦτον ἄλλ’ ὥσπερ σάρμα εἰκῆ κεχυμένων ὁ κάλλιστος
, φησὶν Ἡράκλειτος, ‘(ὁ) κόσμος’ (B 124). καὶ κατὰ τοῦλάχιστον δ’ ὡς εἰπεῖν λαμβάνο
υσιν ὁμοίως ἐν ἀψύχοις καὶ ἐμψύχοις.

Hérakleitova nauka - astronomie

A 11 /1 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta), p. 342, 6-7 Diels (= D. 342)

Parmenidés a Hérakleitos říkají, že hvězdy jsou shluky ohně.

Παρμενίδης καὶ Ἡράκλειτος πιλήματα πυρὸς τὰ ἄστρα.

A 11 /2 Chrýsippos (Fragmenta Physica 690) u Aetia, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta) II, 17, 4, p. 346, 18-20 Diels (= D. 346)

Hérakleitos a stoici tvrdí, že hvězdy se živí z pozemského výparu.

Ἡράκλειτος καὶ οἱ Στωϊκοὶ τρέφεσθαι τοὺς ἀστέρας ἐκ τῆς ἐπιγείου ἀναθυμιάσεως.

A 11 /3 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta), p. 343, 10-15 Diels (viz B 139)

Hérakleitos a pýthagorejci říkají, že každé uspořádání hvězd má vládu, že země je obklopena vzduchem v bezmezném jasu. Tyto názory se nalézají v orfických spisech: totiž že svět tvoří každá z hvězd.

Ἡρακλείδης καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ἕκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν γῆν περιέχοντα <καὶ> ἀέρα ἐν τῷ ἀπείρῳ αἰθέρι. ταῦτα δὲ τὰ δόγματα ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς φέρεσθαι κοσμοποιοῦσι γὰρ ἕκαστον τῶν ἀστέρων.

A 11 / 4 Aristotelés, Meteorologica II, 2, p. 354 b33 - 355 a8

Proto jsou také směšné všechny dřívější názory, že Slunce se živí vlhkostí. Někteří dokonce tvrdí i to, že se kvůli tomu dějí obraty Slunce (slunovraty), neboť tatáž místa nemohou (Slunci) stále poskytovat potravu; to je však na ni odkázané, neboť jinak zahyne. Vždyť i oheň, který je zjevný, žije potud, dokud má potravu - a vlhkost je ohni jedinou potravou. Jako kdyby se vzestup vlhkosti dostával až ke Slunci, nebo jako kdyby cesta vlhkosti vzhůru byla taková jako při vzniku plamene. Asi proto přijali tento názor i o Slunci.

Διὸ καὶ γελοῖοι πάντες ὅσοι τῶν πρότερον ὑπέλαβον τὸν ἥλιον τρέφεσθαι τῷ ὑγρῷ· καὶ διὰ τοῦτ' ἐνιοί γέ φασι καὶ ποιεῖσθαι τὰς τροπὰς αὐτόν· οὐ γὰρ αἰεὶ τοὺς αὐτοὺς δύνασθαι τόπους παρασκευάζειν αὐτῷ τὴν τροφήν· ἀναγκαῖον δ' εἶναι τοῦτο συμβαίνειν περὶ αὐτόν ἢ φθείρεσθαι· καὶ γὰρ τὸ φανερόν πῦρ, ἕως ἂν ἔχη τροφήν, μέχρι τούτου ζῆν, τὸ δ' ὑγρὸν τῷ πυρὶ τροφήν εἶναι μόνον, ὥσπερ ἀφικνούμενον μέχρι πρὸς τὸν ἥλιον τὸ ἀναγόμενον τοῦ ὑγροῦ, ἢ τὴν ἀνοδὸν τοιαύτην οὖσαν οἴανπερ τῇ γιγνομένῃ φλογί, δι' ἧς τὸ εἰκὸς λαβόντες οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἡλίου ὑπέλαβον.

A 11 / 5 Aristotelés, Problemata XXIII 30, p. 934 b23

Proto i někteří hérakleitovci tvrdí, že z vyschlé a ztvrdlé pitné vody vznikají také kameny a země; i to, že Slunce je výpar z moře.

Διὸ καὶ φασὶ τινες τῶν ἡρακλειτιζόντων ἐκ μὲν τοῦ ποτίμου ξηρανομένου καὶ πηγνυμένου λίθους γίνεσθαι καὶ γῆν, ἐκ δὲ τῆς θαλάττης τὸν ἥλιον ἀναθυιάσθαι.

A 12 / 1 Aetios, Placita philosophorum II, 20, 16 (D. 351)

Hérakleitos a Hekataios říkají, že Slunce je pochodeň vystupující z moře a obdařená myslí.

Ἡράκλειτος καὶ Ἑκαταῖος ἀνάμμα νοερὸν τὸ ἐκ θαλάττης εἶναι τὸν ἥλιον.

A 12 / 2 Aetios, Placita philosophorum II, 22, 2 (D. 352)

(Slunce je tvarem) podobné míse, dutě prohnuté.

Σκαφοειδῆ, ὑπόκυρτον.

A 12 / 3 Aetios, Placita philosophorum II, 24, 3 (D. 354)

Zatmění nastává otočením mísovité podoby, takže se dutina ocitne nahoře a vypuklá strana dole, vůči našemu pohledu.

(Γίνεσθαι τὴν ἔκλειψιν) κατὰ τὴν τοῦ σκαφοειδοῦς στροφῆν, ὥστε τὸ μὲν κοῖλον ἄνω γίγνεσθαι, τὸ δὲ κυρτὸν κάτω πρὸς τὴν ἡμετέραν ὄψιν.

A 12 /4 Aetios, Placita philosophorum II, 27,2 (D. 358)

Hérakleitos říká, že Luna má podobu mísy.

Ἡέρακλειτος σκαφοειδῆ (τὴν σελήνην).

A 12 /5 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta), p. 359, 1-10 Diels

Hérakleitos říká, že se Sluncem je to stejné jako s Lunou. Tyto hvězdy mají podoby dutých nádob, přijímají záři z vlhkého výparu a osvětlují zjevnost. Slunce je však jasnější, neboť se ubírá v čistším vzduchu, zatímco Luna ve zkalenějším, a proto se jeví slabší.

Ἡέρακλειτος ταῦτὸν πεπονθέναι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην. σκαφοειδεῖς γὰρ ὄντας τοῖς σχήμασι τοὺς ἀστέρας, δεχομένους τὰς ἀπὸ τῆς ὑγρᾶς ἀναθυμιάσεως ἀγῆρας, φωτίζεσθαι πρὸς τὴν φαντασίαν, λαμπρότερον μὲν τὸν ἥλιον· ἐν καθαρωτέρῳ γὰρ ἀέρι φέρεσθαι· τὴν δὲ σελήνην ἐν θολωτέρῳ· διὰ τοῦτο καὶ ἀμαυροτέραν φαίνεσθαι.

A 12 /6 Aetios, Placita philosophorum II, 29, 3

Hérakleitos říká, že zatmění (fáze?) Luny se dějí otočením dutiny a nakloněním.

Ἡέρακλειτος ... (ἐκλείπειν τὴν σελήνην) κατὰ τὴν τοῦ σκαφοειδοῦς στροφῆν καὶ τὰς περικλίσεις.

A 12 /7 Hippolytos, Refutatio omnium haeresium I, 4, 3

A jak říká Empedoklés, celé naše okolí je plné špatností. Tyto špatnosti dosahují až po Lunu, když se šíří z místa Země. Dále však nepostupují, ježto veškerá místa nad Lunou jsou čistší. Toto si myslel i Hérakleitos.

Καὶ ὡσπερ ὁ Ἐμπεδοκλῆς πάντα τὸν καθ' ἡμᾶς τόπον ἔφη κακῶν μεστὸν εἶναι καὶ μέχρι μὲν σελήνης τὰ κακὰ φθάνειν ἐκ τοῦ περὶ γῆν τόπου ταθέντα, περαιτέρω δὲ μὴ χωρεῖν, ἅτε καθαρωτέρου τοῦ ὑπὲρ τὴν σελήνην παντὸς ὄντος τόπου, οὕτω καὶ τῷ Ἡρακλεῖ τῷ ἔδοξεν.

A 13 /1 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta), p. 363, 21-24 + 364, 5-10 Diels

Tak řečený velký rok nastává, když planety dosáhnou těchže míst, ze kterých jejich pohyb začal. ... Hérakleitos říká, že se skládá z 18 000 slunečních let. Stoik Díogenés říká, že je to 365 těch let, které byly „rokem“ u Hérakleita (tedy po 30 letech; ale $365 \times 30 = 10\,950$ let).

Γίγνεσθαι δὲ τὸν λεγόμενον μέγαν ἐνιαυτὸν, ὅταν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἀφ' ὧν ἤρξαντο τῆς κινήσεως ἀφίκωνται τόπους. ... Ἡράκλειτος ἐκ μυρίων ὀκτακισχιλίων ἐνιαυτῶν ἡλιακῶν. Διογένης ὁ Στωικὸς ἐκ πέντε καὶ ἐξήκοντα καὶ τριακοσίων ἐνιαυτῶν τοσοῦτων, ὅσος ἦν ὁ καθ' Ἡράκλειτον ἐνιαυτός.

A 13 / 2 (Kahn XLIII A) Censorinus, De die natali 18, 11 (Kahnovo čtení)

Mimo to je <velký> rok, jehož zimou je veliká potopa, ... létem pak vzplanutí, což je zkáza světa. Zdá se totiž, že průběhem časů je svět zachvacován střídavě tu ohněm, tu záplavou. Aristarchos se domníval, že se tak děje v průběhu 2 484 let, Hérakleitos a Linos, že 10 800 let.

Est praeterea annus <sc. magnus> cuius anni hiemps summa est cataclysmos, ... aetas autem ecpyrosis, quod est mundi incendium, nam his alternis temporibus mundus tum ignescere tum exaquarescere videtur, hunc Aristarchus putavit esse annorum vertentium ICCCCCLXXXIII, ... Heraclitus et Linus XDCCC.

Censorinus, De die natali 18, 10-11 (edice Censorina):

Tento rok je také u některých nazýván sluneční, u jiných zase „rok boží“. ...

Hic annus etiam heliacos a quibusdam dicitur, et ab aliis (Heraclitus ?) θεοῦ ἐνιαυτός ...

A 14 / 1 Aetios, De placitis reliquiae (Stobaei excerpta), p. 369, 3-8 Diels

Hérakleitos říká, že hřmění vzniká nahlučením větrů a mraků a vpádem vanutí do mračen; záblesky že jsou zážehy ve výparech, bouřkové blesky pak zapálení a pohasnutí v mračnech.

Ἡράκλειτος βροντὴν μὲν κατὰ συστροφὰς ἀνέμων καὶ νεφῶν καὶ ἐμπτώσεις πνευμάτων εἰς τὰ νέφη, ἀστραπὰς δὲ κατὰ τὰς τῶν θυμιομένων ἐξάψεις, πρηστήρας δὲ κατὰ νερῶν ἐμπρήσεις καὶ σβέσεις.

A 14 / 2 Seneca, Naturales quaestiones II, 56, 1

Hérakleitos se domníval, že blýskání je podobné tomu, jako když my zapalujeme oheň ...

Heraclitus existimat fulgurationem esse uelut apud nos incipientium ignium conatum et primam flammam incertam, modo intereuntem, modo resurgentem; haec antiqui fulgetra dicebant.

A 14a / 1 Níkandros z Kolofónu, Alexipharmaca 171-177

(Alexipharmaca, ed. A.S.F. Gow and A.F. Scholfield, Nicander. The poems and poetical fragments. Cambridge: Cambridge University Press, 1953)

Těž ty se vnoříš do temně fialového a trpkého moře,
které Zemětřas Poseidón dal větru i ohni k službě.
Vanutím nepřátelským je zajisté podmaněn pod jeho
vždyživý oheň, a do šíra plynoucí voda se třese
jasnicími větry. A proud je bez řádu, miluje bouře,
ovládá i silné plavce, jimž je přisouzen zánik;
dříví poslouchá zákon ohně, i když je mu nepřátelský.

Καί τε σύ γ' ἀγλεύκην βάψαις ἰόντα θάλασσαν,
ἦν τε καὶ ἀτμεύειν ἀνέμοις πόρεν Ἐννοσίγαιος
σὺν πυρί. καὶ γὰρ δὴ τὸ πνοαῖς συνδάμναται ἐχθραῖς
πῦρ μὲν ἀείζωον καὶ ἀχύνετον ἔτρεσεν ὕδωρ
ἀργέστας, καὶ ῥ' ἢ μὲν ἀκοσμήεσσα, φιλοργῆς
δεσπάζει νηῶν τε καὶ ἐμφθορέων αἰζηῶν,
ῦλη δ' ἐχθομένοιο πυρὸς κατὰ θεσμὸν ἀκούει.

A 14a /2 Scholia in Nicandri Alexipharm. 170-176

(Scholia et glossae in Nicandri alexipharmaca - scholia vetera et recentiora, ed. M. Geymonat, Scholia in Nicandri alexipharmaca. Milan, Istituto Editoriale Cisalpino, 1974)

Temně fialový (171) znamená tmavý, černý.

Atmeuein (172) znamená být ovládan; říká, že moře a oheň jsou ovládaný větry (171-172) a že moře vládne plavcům (176) jako oheň dřevu, *hylé*, látce (177).

Atmeuein (172): Být ovládan, protože *atmenes* jsou otroci. Že jsou moře a oheň ovládaný větry, zjevně podle božského zákona, prý říkal i Menekratés.

Zemětřas (172): Poseidón.

Oheň <a také moře> *syndamnatai* (173): Je *podmaněn*.

Vždyživý oheň (174): Vždy živý oheň i doširoka se rozlévajícím voda se třese před *jasnicími*, *argestas* (175), čímž má na mysli větry.

Achynetos (174) znamená tolik, co *polychytos*, bohatě se rozlévajícím (*do šíra plynoucí*), neboť prefix zde má rozšiřující význam.

Už Hérakleitos chce takovým způsobem vyložit, že podle něj je všechno navzájem protikladné.

Třese se, etresen (174): Bojí se.

Argestas (175): Částečně synekdochicky.

Hé men (175): Moře, *thalassa*.

Bez řádu, akosméesa (175): Neuspořádané (moře), nespořádané, díky proudění nakloněné zuřivosti; má rádo vzbouřit se, vzkypět a šilet, a tímto trojím přívalem si podrobují plavce.

Lodě podléhají moři je dříví podrobena ohni.

Obrat „jimž je přisouzen zánik“ (176) znamená: Ti, kteří umírají v moři.

ἰόντα: <ἰοειδῆ>, μέλαιναν.

(172) ἀτμεύειν <δὲ> <ὅ ἐστι> δουλεύειν, ὑποκείσθαι ὡς μῦθον <γὰρ> λέγει ὅτι ἀνέμοις θάλασσα καὶ πῦρ δουλεύει, καὶ θάλασσα μὲν δεσπάζει νηῶν, πῦρ δὲ ὕλης.

<ἄλλως> ἀτμεύειν· δουλεύειν· ἀτμένες γὰρ οἱ δοῦλοι· ὅτι δὲ δουλεύει ἢ θάλασσα καὶ τὸ πῦρ ἀνέμοις, <κατὰ θεῖον νόμον δηλονότι>, καὶ Μενεκράτης εἶρηκεν πόρεν ἔδωκεν. Ἐννοσίγαιος· ὁ Ποσειδῶν.

(173) τὸ πῦρ <τε καὶ θάλαττα> συνδάμναται· δαμάζονται.

πῦρ μὲν ἀείζωον· <τὸ μὲν πῦρ τὸ ἀείζωον> καὶ τὸ ἀχύνετον ὕδωρ ἔτρεσε τοὺς ἀργέστας, <οἰονεῖ> τοὺς ἀνέμους.

ἀχύνετον δὲ τὸ πολύχυτον, τὸ γὰρ α ἐπιτατικόν ἐστίν.

ἐκτίθεσθαι οὖν βούλεται διὰ τούτων <καί> Ἡράκλειτος ὅτι πάντα ἐναντία ἀλλήλοις ἐστὶ κατ' αὐτόν.

ἔτρεσεν· ἐφοβήσατο.

(175) ἀργέστας· ἀπὸ μέρους συνεκδοχικῶς.

ἢ μὲν· θάλαττα.

ἄκοσμήσσει· ἢ ἄκοσμος, ἢ ἄτακτος, ἢ μὴ κοσμίως κινουμένη φιλοργῆς <δὲ> διὰ τὸ ῥοῶδες· ἢ φιλοῦσα ὀργίζεσθαι καὶ ὀργᾶν καὶ μαίνεσθαι διὰ τὰς τρικυμίας δεσπάζει νηῶν· τῇ γὰρ θαλάσσει ὑπόκεινται τὰ πλοῖα, τῷ δὲ πυρὶ ἢ ὕλῃ δεσπάζει·

(176) κυριεύει <ἐμφθορέων δὲ αἰζηῶν> τῶν ἐν θαλάσσει φθειρομένων.

ἐμφθορέων· ἐμφθειρομένων.

Hérakleitova nauka - duše, vnímání

A 15 /1 (Kahn CXIII) Aristotelés, De anima I, 2, p. 405 a24 (viz B 12; viz také Hippón A 10 /2 z Aristotela, De anima 405b24)

(Tito mluví o počátcích jako o duši...) A Hérakleitos říká, že počátkem je duše, nakolik je duše výparem, ze kterého sestává také všechno ostatní. Toto je nejméně tělesné a vždy plynoucí. Pohyblivé se tedy poznává pohyblivým. Že jsoucna jsou v pohybu se domníval on i mnozí jiní.

(Οὔτοι δὲ λέγουσι τὴν ψυχὴν τὰς ἀρχάς...) καὶ Ἡράκλειτος δὲ τὴν ἀρχὴν εἶναι ψυχὴν, εἴπερ τὴν ἀναθυμίασιν, ἐξ ἧς τὰλλα συνίστησιν· καὶ ἀσωματώτατόν τε καὶ ῥέον αἰεὶ· τὸ δὲ κινούμενον κινουμένῳ γινώσκεσθαι· ἐν κινήσει δ' εἶναι τὰ ὄντα κακείνους ὧς εἶτο καὶ οἱ πολλοί.

A 15 /2 Macrobius, Somnium Scip. I, 14, 19

Podle fyzika Hérakleita je duše jiskrou hvězdné bytnosti.

(Animam) Heraclitus physicus scintillam stellaris essentiae.

A 15 /3 Aetios, De placitis reliquiae (Theodoretī et Nemesii excerpta), p. 389, 1-5 Diels

Hérakleitos říká, že duše světa je výpar z vlhkostí v něm (viz B 12). Duše v živých bytostech pak z výparu z těch vlhkostí, které jsou kolem nich, i z těch, které jsou v nich samých. <Duše světa a duše v živých bytostech> je ustavena sourodně.

Ἡράκλειτος τὴν μὲν τοῦ κόσμου ψυχὴν ἀναθυμίασιν ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ὑγρῶν, τὴν δὲ ἐν τοῖς ζώοις ἀπὸ τῆς ἐκτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναθυμιάσεως, ὁμογενῆ πεφυκέναι.

A 15 /4 Platón, Faidón 96 b3-8

A zdalipak to, čím myslíme, je krev (viz Empedoklés), či vzduch (viz Anaxagorás), či oheň (viz Hérakleitos)? Nebo žádná z těchto látek, nýbrž je to tak, že mozek (viz Alkmaíón)

poskytuje sluchové, zrakové i čichové počitky a z těch vzniká paměť a mínění, a z paměti a mínění a když se ustálí, že takto vzniká vědění?

Καὶ πότερον τὸ αἶμά ἐστιν ᾧ φρονοῦμεν, ἢ ὁ ἀήρ ἢ τὸ πῦρ; ἢ τούτων μὲν οὐδέν, ὁ δ' ἐγκέφαλός ἐστιν ὁ τὰς αἰσθήσεις παρέχων τοῦ ἀκούειν καὶ ὁρᾶν καὶ ὀσφραίνεσθαι, ἐκ τούτων δὲ γίνονται μνήμη καὶ δόξα, ἐκ δὲ μνήμης καὶ δόξης λαβούσης τὸ ἡρεμεῖν, κατὰ ταῦτα γίνεσθαι ἐπιστήμην;

A 15 /5 Aetios, De placitis reliquiae (Theodreti et Nemesii excerpta), p. 388, 5-7 Diels

Parmenidés, Hippiasos a Hérakleitos říkají, že duše je ohnivá.

Παρμενίδης δὲ καὶ Ἴππασος καὶ Ἡράκλειτος πυρώδη ταύτην κεκλήκασιν.

A 16 /1 Sextos Empeirikos, Adversus mathematicos VII, 126 - 134

Delší referát Sexta Empeirika (s využitím překladu Tomáše Vitka). Obsahuje zlomky B 1, B 2, B 107.

(A 16 /1, 126)

Hérakleitos se domníval, že člověk je vybaven dvěma nástroji k poznání pravdy, smyslovým vnímáním a logem. Z nich pokládal smyslové vnímání za nevěrohodné, podobně jako dříve zmiňovaní přírodní filosofové, logos však pokládá za kritérium skutečnosti. Smyslové vnímání výslovně odmítá, když říká: „Špatnými svědky jsou lidem oči a uši, když mají barbarské duše“ (B 107), což se rovná tvrzení, že věřit nerozumným smyslům přísluší jen duším barbarů.

Ὁ δὲ Ἡράκλειτος, ἐπεὶ πάλιν ἐδόκει δυσὶν ὀργανῶσθαι ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν, αἰσθήσει τε καὶ λόγῳ, τούτων τὴν <μὲν> αἴσθησιν παραπλησίως τοῖς προειρημένοις φυσικοῖς ἀπιστον εἶναι νενόμικεν, τὸν δὲ λόγον ὑποτίθεται κριτήριον. ἀλλὰ τὴν μὲν αἴσθησιν ἐλέγχει λέγων κατὰ λέξιν ‘κακοὶ ... ἐχόντων’ (B 107), ὅπερ ἴσο ν ἦν τῷ ‘βαρβάρων ἐστὶ ψυχῶν ταῖς ἀλόγοις αἰσθήσεσι πιστεύειν’.

(A 16 /1, 127)

Hérakleitos tedy označuje logos za soudce pravdy, ne ovšem rozum jakýkoli, nýbrž ten společný a božský. To je však třeba v krátkosti vysvětlit. Oblíbeným tématem filosofů přírody totiž je, že to, co nás obklopuje, je rozumné a myslící.

Τὸν δὲ λόγον κριτὴν τῆς ἀληθείας ἀποφαίνεται οὐ τὸν ὅποιονδήποτε, ἀλλὰ τὸν κοινὸν καὶ θεῖον. τίς δ' ἐστὶν οὗτος, συντόμως ὑποδεικτέον· ἀρέσκει γὰρ τῷ φυσικῶι τὸ περιέχον ἡμᾶς λογικόν τε ὄν καὶ φρενῆρες.

(A 16 /1, 128)

Už mnohem dříve to vyjádřil Homér, když říká (Od. XVIII, 136-7, př. O. Vaňorný):

„Takový zajisté duch (*noos*) jest ve všech pozemských lidech,
jaký je den, ježž otec všech lidí a králů jim sešle.“

Také Archilochos říká (fr. 68 Diehl), že lidé mají takové smýšlení (*fronein*),

„jakého dne jim ho Zeus dá“.

Totéž je řečeno i u Eurípida (Troad. 885-7):

„Vidět a poznat, ó Die, kdo jsi, je těžké a matoucí!
Ať jsi nutností přírody, nebo mysl (*nús*) lidí,
vzývám tě.“

Ἐμφαίνει δὲ τὸ τοιοῦτο πολὺ πρόσθεν Ὅμηρος (σ 163) εἰπὼν·

τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
οἷον ἐπ' ἡμᾶρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

καὶ Ἀρχίλοχος (fr. 68 Diehl) δὲ φησι τοὺς ἀνθρώπους τοιαῦτα φρονεῖν
ὁποῖον Ζεὺς ἐφ' ἡμέρην ἄγει.

εἴρηται δὲ καὶ τῷ Εὐριπίδῃ (Troad. 885) τὸ αὐτό·

ὅστις <ποτ'> εἶ σὺ δυστόπαστος εἰσιδεῖν
Ζεὺς, εἴτ' ἀνάγκη φύσεος εἴτε νοῦς βροτῶν,
ἐπευξάμην σε.

(A 16 /1, 129)

Podle Hérakleita se tedy stáváme rozumnými, když tento božský logos vtahujeme při dýchání; ve spánku však na něj sice zapomínáme, avšak po probuzení se znovu stáváme rozumnými. Ve spánku, když jsou smyslové cesty uzavřeny, se totiž mysl v nás odděluje od své přirozené jednoty s tím, co nás obklopuje, a jediné spojení s tím udržuje prostřednictvím dechu jako nějakého kořene. Oddělením pozbývá schopnost paměti, kterou dříve měla.

Τοῦτον οὖν τὸν θεῖον λόγον καθ' Ἡράκλειτον δι' ἀναπνοῆς σπᾶσαντες νοεροὶ γινόμεθα, καὶ ἐν μὲν ὕπνοις ληθαῖοι, κατὰ δὲ ἔγερσιν πάλιν ἔμφρονες· ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις μὲν υσάντων τῶν αἰσθητικῶν πόρων χωρίζεται τῆς πρὸς τὸ περιέχον συμφυΐας ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς, μόνῃς τῆς κατὰ ἀναπνοὴν προσφύσεως σωιζομένης οἰονεῖ τινος ρίζης, χωρισθεὶς τὸ εἶναι ἀποβάλλει ἢν πρότερον εἶχε μνημονικὴν δύναμιν·

(A 16 /1, 130)

Při bdění pak opět vyhlédáme smyslovými drahami jako nějakými okny a díky spojení s tím, co nás obklopuje, znovu nabýváme rozumovou schopnost. Má se to s tím podobně, jako když se uhlíky přiblížením k ohni proměňují a rozžhavují se, zatímco vzdálením od ohně hasnou. Tak i podíl toho, co nás obklopuje a co je v našich tělech návštěvníkem, se oddělením od okolí stává téměř nerozumným, kdežto díky přirozené jednotě a prostřednictvím co největšího počtu drah se stává příbuzným s celkem.

Ἐν δὲ ἐγρηγόρσει πάλιν διὰ τῶν αἰσθητικῶν πόρων ὥσπερ διὰ τινῶν θυρίδων προκύψασας καὶ τῷ περιέχοντι συμβαλὼν λογικὴν ἐνδύεται δύναμιν. ὅνπερ οὖν τρόπον οἱ ἄνθρωποι ἀπεπλησιάσαντες τῷ πυρὶ κατ' ἀλλοίωσιν διάπυροι γίνονται, χωρισθέντες δὲ σβέννυνται, οὕτω καὶ ἡ ἐπιξενωθεῖσα τοῖς ἡμετέροις σώμασιν ἀπὸ τοῦ περιέχοντος μοῖρα κατὰ μὲν τὸν χωρισμὸν σχεδὸν ἄλογος γίνεται, κατὰ δὲ τὴν διὰ τῶν πλείστων πόρων συμφυΐαν ὁμοιοειδῆς τῷ ὅλῳ καθίσταται.

(A 16 /1, 131)

Hérakleitos říká, že kritériem pravdy je tento společný a božský logos a že účastí na něm se stáváme rozumnými, takže to, co se ukazuje všem společně, je důvěryhodné, neboť je přijato společným a božským logem, zatímco to, co napadá nějakého jedince, je z opačného důvodu nevěrohodné.

Τοῦτον δὴ τὸν κοινὸν λόγον καὶ θεῖον καὶ οὗ κατὰ μετοχὴν γινόμεθα λογικοί, κριτήριον ἀληθείας φησὶν ὁ Ἡράκλειτος ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιστόν τῳ κοινῷ γὰρ καὶ θεῷ λόγῳ λαμβάνεται, τὸ δὲ τινὶ μόνῳ προσπίπτον ἄπιστον ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐναντίαν αἰτίαν.

(A 16 /1, 132)

Když tedy výše zmíněný muž začíná dílo O přirozenosti, ukazuje nějakým způsobem na to, co nás obklopuje, když říká: B 1.

ἐναρχόμενος γούν τῶν Περι φύσεως ὁ προειρημένος ἀνήρ καὶ τρόπον τινὰ δεικνύς τὸ περιέχον φησί· ‘λόγου ... ἐπιλανθάνονται’ (B 1).

(A 16 /1, 133)

Když těmito slovy výslovně uvedl, že vše činíme a myslíme díky účasti na božském logu, postupuje o něco dále a dodává: B 2. Vědomí totiž není nic jiného než výklad způsobu uspořádání veškerenstva. Proto také mluvíme pravdivě, když se účastníme na paměti logu, zato lžeme, když jsme v sobě samých.

Διὰ τούτων γὰρ ῥητῶς παραστήσας ὅτι κατὰ μετοχὴν τοῦ θείου λόγου πάντα πράττουμεν τε καὶ νοοῦμεν ὀλίγα προσδιελθὼν ἐπιφέρει ‘διὸ ... φρόνησιν’ (B 2). ἡ δ’ ἔστιν οὐκ ἄλλο τι ἄλλ’ ἐξήγησις τοῦ τρόπου τῆς τοῦ παντός διοικήσεως. διὸ καθ’ ὅ τι ἂν αὐτοῦ τῆς μνήμης κοινωνήσωμεν, ἀληθεύομεν, ἂ δὲ ἂν ιδιάσωμεν, ψευδόμεθα.

(A 16 /1, 134)

Tak je zcela výslovně řečeno, že společný logos je kritériem toho, co se ukazuje, a že ty věci, které se ukazují všem společně, jsou věrohodné, poněvadž jsou posuzovány společným logem, zatímco věci, které se jeví komukoliv samotnému jednotlivě, jsou falešné.

Νῦν γὰρ ῥητότατα καὶ ἐν τούτοις τὸν κοινὸν λόγον κριτήριον ἀποφαίνεται, καὶ τὰ μὲν κοινῆι φησι φαινόμενα πιστὰ ὡς ἂν τῶι κοινῶι κρινόμενα λόγῳ, τὰ δὲ κατ’ ἰδίαν ἐκ ἄστῳι ψευδῆ.

A 16 /2 Sextos Empeirikos, Adversus mathematicos VIII, 286

Vždyť Hérakleitos také výslovně říká, že člověk není rozumný, neboť soudné je pouze to, co <vše> obklopuje.

Καὶ μὴν ῥητῶς ὁ Ἡράκλειτος φησι τὸ μὴ εἶναι λογικὸν τὸν ἄνθρωπον, μόνον δ’ ὑπάρχει ἐν φρενῆρες τὸ περιέχον.

A 16 /3 Apollónios z Tyany, Epistulae 18 (= Hérakleitos fr. 133 Bywater)

Fyzik Hérakleitos říká, že člověk je co do přirozenosti nerozumný.

Ἡράκλειτος ὁ φυσικὸς ἄλογον εἶναι κατὰ φύσιν ἔφησε τὸν ἄνθρωπον.

A 17 Aetios, De placitis reliquiae (Theodreti et Nemesii excerpta), p. 392, 5-8 Diels

Hérakleitos říká, že duše opouštějící tělo se navrací k duši veškerenstva, se kterou je stejnorodá a má stejnou bytnost.

Ὁ δὲ Ἡράκλειτος τὰς ἀπαλλαττομένας τοῦ σώματος εἰς τὴν τοῦ παντὸς ἀναχωρεῖν ψυχὴν ἔφησεν οἷα δὴ ὁμογενῆ τε οὔσαν καὶ ὁμοούσιον.

Hérakleitova nauka - lidé

A 18 Aetios V, 23 (D. 434) = De placitis reliquiae (Theodoreti et Nemesii excerpta)

Podle Hérakleita a stoiků lidé začínají dospívat koncem druhého sedmiletí, když se hne semenný výron.

Ἡράκλειτος καὶ οἱ Στωικοὶ ἄρχεσθαι τοὺς ἀνθρώπους τῆς τελειότητος περὶ τὴν δευτέραν ἑβδομάδα, περὶ ἣν ὁ σπερματικὸς κινεῖται ὄρρος.

A 19 /1 (Kahn XCV A) Plútarchos, De defectu oraculorum 11, p. 415 E 2-4

Ti, kteří čtou „o dospívajících“ (Hérodotos, fr. 171, 2 Rzach), počítají podle Hérakleita za generaci 30 let, neboť za tuto dobu rodič plodí potomka a potomek se sám stává rodičem.

Ἄλλ' οἱ μὲν „ἡβώντων“ ἀναγιγνώσκοντες ἔτη τριάκοντα ποιοῦσι τὴν γενεὰν καθ' Ἡράκλειτον, ἐν ᾧ χρόνῳ γεννῶντα παρέχει τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον ὁ γεννήσας.

A 19 /2 Filón, fr. Harris (Cambridge 1886), p. 20

Je možné, aby se člověk stal ve 30 letech dědečkem. Dospět totiž může kolem svého 14. roku a v tomto roce je schopný i plodit. Stejně tak dítě zrozené v tom roce může mít ve svých 15ti letech potomka.

δυνατὸν ἐν τριακοστῷ ἔτει τὸν ἄνθρωπον πάμπαν γενέσθαι, ἡβῶν μὲν περὶ τὴν τεσσαρῆσκαίδεκαετῆ ἡλικίαν, ἐν ἣι σπεῖρει, τὸ δὲ σπαρὲν ἐνιαυτοῦ γενόμενον πάλιν πεντεκαίδεκάτῳ ἔτει τὸ ὅμοιον ἑαυτῷ γεννᾶν.

A 19 /3 (Kahn XCV B) Censorinus, De die natali 17, 2; Seneca, Epistulae 12, 6-7

Tento čas <tricet let> je totiž podle Hérakleita nazýván „pokolení“, protože v této době se naplňují okruhy života. Okruhem totiž nazývá dobu, za kterou se přirozenost navrátí od lidské setby k setbě.

Hoc enim tempus <sc. annos triginta> “genean” vocari Heraclitus auctor est, quia orbis aetatis in eo sit spatium; orbem autem vocat aetatis dum natura ab sementi humana ad sementim revertitur.

A 19 /4 Jóhannés Lydus, De mensibus III, 14

Když Censorinus nazývá měsíc pokolení, nečiní tak podle Hérakleitova názoru.

ὄθεν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ Ἡράκλειτος γενεὰν τὸν μῆνα καλεῖ.

A 20 Poseidónios, In Tim. (?) u Chalcidia c. 251, p. 284, 10 Wrob (viz B 67a)

Hérakleitos, se kterým se shodují i stoici, spojuje náš rozum s božským rozumem, který řídí a spravuje věci světa. Tímto neoddělitelným spojením sdílíme vědění o rozumných rozhodnutích, a proto nám může oznámit budoucí události pomocí smyslů, když duše odpočívá. Tak se děje, že se nám objevují obrazy neznámých míst a podoby lidí, jak živých, tak mrtvých. Hérakleitos připouští možnost věštění a zvláště to, že lidé, kteří si to zasluhují, jsou nabádáni božskou mocí.

Heraclitus vero consentientibus Stoicis rationem nostram cum divina ratione conectit regente ac moderante mundana: propter inseparabilem comitatum consciam decreti rationabilis factam quiescentibus animis ope sensuum futura denuntiare. ex quo fieri, ut adpareant imagines ignotorum locorum simulacraque hominum tam viventium quam mortuorum. idemque adserit divinationis usum et praemoneri meritos instruentibus divinis potestatibus.

A 21 Kléméns Alex., Stromata II, 130

Anaxagorás z Klazomen říká, že cílem života je nazření a z něho plynoucí svoboda; Hérakleitos z Efesu zase, že zalíbení (příjemnost).

Ἄναξαγόραν μὲν γὰρ τὸν Κλαζομένιον τὴν θεωρίαν φάναι τοῦ βίου τέλος εἶναι καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης ἐλευθερίαν λέγουσιν Ἡρακλειτόν τε τὸν Ἐφέσιον τὴν εὐαρέστησιν.

A 22 /1 (Kahn LXXXI A) Aristotelés, Ethica Eudemia VII, 1, 1235 a24-29

Mimo to <lásku a protikladný zápas> však jsou i oddělená umístění protikladů; zdá se však, že láska <je> svádí dohromady. ... A Hérakleitos káral toho, kdo napsal (Homér, Ilias XVIII, 107):

“Kéž by zahynul svár mezi bohy i mezi lidmi.”

Vždyť bez vysokého a nízkého <tónu> by nebyl souzvuk a bez samce a samice, kteří představují protiklady, by nebyly živé bytosti.

Ἔτι δὲ καὶ οἱ τόποι κεχωρισμένοι τῶν ἐναντίων, ἢ δὲ φιλία δοκεῖ συνάγειν· οἱ δὲ τὰ ἐναντία φίλα, καὶ Ἡράκλειτος ἐπιτιμᾷ τῷ ποιήσαντι

‘ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,’

οὐ γὰρ ἂν εἶναι ἁρμονίαν μὴ ὄντος ὀξέος καὶ βαρέος, οὐδὲ τὰ ζῶα ἄνευ θήλεως καὶ ἄρρενος ἐναντίων ὄντων.

A 22 /2 Simplikios, In Categorias comm. 412, 26 Kalbfl.

<... Hérakleitos totiž tvrdí>, že <v případě zrušení svárů> by všechno zaniklo.

Οἰχήσεσθαι γὰρ φησι πάντα.

A 22 /3 Númerios, fr. 16 Thedinga = fr. 52 des Places, u Chalcidia, c. 297; viz Plútarchos, De Iside et Osiride 48, 370 a

Númerios chválí Hérakleita za kritiku Homéra, který si přál zánik a zmizení všeho zla: Homér totiž nechápal, že tímto přáním souhlasí se zničením světa, neboť by tak byla zničena látka, která je zdrojem zla.

Numenius laudat Heraclitum reprehendentem Homerum qui optaverit interitum ac vastitatem malis vitae, quod non intelligeret mundum sibi deleri placere, siquidem silva, quae malorum fons est, exterminaretur.

A 22 /4 (Kahn LXXXI B) Scholia A ad Iliadem XVIII, 107 a1

Hérakleitos, který považoval přirozenost jsoucích věcí za ustavenou díky sváru, zlehčoval Homéra, neboť mínil, že si přál zboření světa.

Ἡράκλειτος τὴν τῶν ὄντων φύσιν κατ' ἔριν συνεστάναι νομίζων μέμφεται Ὅμηρον, σὺ γγυσιν κόσμου δοκῶν αὐτὸν εὐχεσθαι.

A 23 (Kahn XII) Polybios, Historiae IV, 40, 2-3

Nebylo by náležité používat dále básníky a mythografy jako svědky pro věci, o kterých nic nevíme, což právě ti před námi povětšinou dělali, uvádějíce, jak říká Hérakleitos, ve sporných případech nedůvěryhodné opory.

Οὐκ ἂν ἔτι πρέπον εἶη ποιηταῖς καὶ μυθογράφοις χρῆσθαι μάρτυσι περὶ τῶν ἀγνοουμένων, ὅπερ οἱ πρὸ ἡμῶν πεποιήκασιν περὶ τῶν πλείστων, ἀπίστους ἀμφισβητουμένων παρὰ τοὺς βεβαιωτάς κατὰ τὸν Ἡράκλειτον.

DALŠÍ DOXOGRAFIE K HÉRAKLEITOVĚ I V TESTOMONIÍCH O HIPPASOVĚ

Hippasos A 7 /2 Theophrastos, Physicorum opin., fr. 1 (= D. 475) u Simplicia, Physica 23, 33

Hippasos z Metapontu a Hérakleitos z Efesu pak (předpokládají) jedno, a to pohyblivé a ohraničené. Za počátek ale mají oheň. Z ohně tvoří jsočna zhušťováním a zředováním - jako z jedné základní jsočnosti přirozenosti - a rozlučují je znovu v oheň.

Ἴππασος δὲ ὁ Μεταποντῖνος καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος (22 A 6) ἔν καὶ οὔτοι καὶ κινούμενον καὶ πεπερασμένον, ἀλλὰ πῦρ ἐποίησαν τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκ πυρὸς ποιοῦσι τὰ ὄντα πυκνῶσει καὶ μανῶσει καὶ διαλύουσι πάλιν εἰς πῦρ ὡς ταύτης μιᾶς οὔσης φύσεως τῆς ὑποκειμένης.

Hippasos A 7 /3 Aetios, De placitis reliquiae (Theodreti et Nemesii excerpta), p. 292 = Theodóretos IV, 12

Hippasos z Metapontu a Hérakleitos z Efesu, syn Blysónún říkají, že jedno veškerenstvo je věčně pohyblivé a ohraničené; za počátek mají oheň.

Ἴππασος δὲ ὁ Μεταποντῖνος καὶ Ἡράκλειτος ὁ Βλόσωνος ὁ Ἐφέσιος ἔν εἶναι τὸ πᾶν ἀεὶ κίνητον καὶ πεπερασμένον, ἀρχὴν δὲ τὸ πῦρ ἐσχηκέναι.

Hippasos A 8 Kléméns Alex., Protrepticus 5, 64

Totožnost ohně a boha předpokládají Hippasos z Metapontu a Hérakleitos z Efesu.

τὸ πῦρ θεὸν ὑπειλήφατον Ἴππασος τε ὁ Μεταποντῖνος καὶ ὁ Ἐφέσιος Ἡράκλειτος.

Hippasos A 9 /1 Aetios, Placita philosophorum IV, 3, 4 = De placitis reliquiae (Theodreti et Nemesii excerpta), p. 388 = Theodóretos 1. c.

Parmenidés, Hippasos a Hérakleitos o ní (o duši) říkají, že je ohnivá.

Παρμενίδης δὲ καὶ Ἴππασος καὶ Ἡράκλειτος πυρώδη ταύτην κεκλήκασιν.

Hippasos A 9 /2 Tetullianus, De anima 5

Hippasos (Terullianus ovšem komolí na Hipparchus) a Hérakleitos (o duši říkají), že je z ohně.

Hipparchus (sic) et Heraclitus ex igni.